

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pili, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 5 (623)

2007 m. kovo 3 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2 Vilma BUKAITĖ
Vasario mėnesio
renginiai Signatarų
namuose

6 Dr. Angelė
ŠARLAUSKIENĖ
Siekta lygiuotis į
laisvąjį pasaulį

7 Astrida PETRAITYTĖ
Šventė Mažosios
Lietuvos mylėtojams

PRENUMERUOKITE !!!
2007 METAMS

“Voruta”

1 mėn.	–	2.90 Lt
3 mėn.	–	8.70 Lt
6 mėn.	–	17.40 Lt
12 mėn.	–	34.80 Lt

“Voruta” galima
prenumeruoti internete

indeksas 0135

MAŽOSIOS LIETUVOS KELIAS Į ENCIKLOPEDIJĄ

Dr. Antanas BALAŠAITIS, Vilnius

Po MLE redakcinės kolegijos posėdžio. Sėdi: Rimantas Kareckas, akad. Zigmas Zinkevičius, dr. Vaclovas Bagdonavičius, Algirdas Žemaitaitis, dr. Martynas Purvinas, Nijolė Dzindziliauskienė; stovi: Vytautas Kaltenis, Antanas Račis, dr. Algirdas Matulevičius, Aliutė Zimanienė, Virginija Budrikienė, Vytautas Gocentas, akad. Algirdas Gaigalas, 2006. Arvydo Vaitulionio nuotrauka

Kokia buvo pradžia

Savo moksliniu palikimu ir jo skelbimu po Antrojo pasaulinio karo Kanadoje ir JAV atsідūrę lietuvininkai ėmė rūpintis praėjusio amžiaus devintame dešimtmetyje. Kartu rūpėjo ir su politine Mažosios

Lietuvos padėtimi ir jos likimu supažindinti angliškai skaitantį pasaulį. Tai turėtų būti straipsnių rinkinys „Mažosios Lietuvos problemos – The Problems of Lithuania Minor“. Jį reikėtų pasiųsti pasaulio žymiesiems politikams ir universitetams „kad

liktų amžinu lietuvininkų buvimo Mažosioje Lietuvoje liudininku“. Tokią mintį Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio visuotinio susirinkimo metu 1983 m. kėlė visuomenės veikėjas, pedagogas klaipėdiškis

Nukelta į 4 p.

KOMENTARAS R.BRUŽO KOMENTARUI

Dr. Povilas Jakučionis, Vilnius

*“Ir aš truputį įspyrčiau nabagą,
Tegul ir asilo pažįsta nagą”.*

(Pasakėčia “Liūtas ir asilas”)

Daug įžeidžiančių pravardžiavimų Lietuvos partizanai, Laisvės kovų dalyviai ir tremtiniai buvo girdėję iš sovietinių okupantų ir jų kolaborantų: “banditai”, “fašistai”, “buržuaziniai nacionalistai”... Deja, beveik tokius pačius įžeidinėjimus girdime ir dabar, tik jau iš nepriklausomos Lietuvos taip vadinamo “elito” – kai kurių politikų, filosofų, rašytojų, žiniasklaidos “piaro” meistrų: “megztos beretės”, “patriotai – idiotai”, “superpatriotai”...

Naujausias žeminantis pravardžiavimas – “primityvieji patriotai” sugalvotas buvusio “Lietuvos ryto” žurnalisto ir LTV laidos “Amžininkai” vedėjo Rimo Bružo. Tai toks jauno išsilavinusio žmogaus šventinis pasveikinimas Vasario 16-osios proga Laisvės kovų veteranams, kurių jaunystė prabėgo kovose už išsilaisvinimą, sovietiniuose konclageriuose ir tremtyje. Tai jo autorinis “Ir aš truputį įspyrčiau vargšą”... Jam nusi-

spjauti dėl to, kaip jausis ne tik Laisvės kovų veteranai, bet ir Baltijos kelio dalyviai, jį patį priglaudusio LRT, TV bokšto, Aukščiausiosios Tarybos gynėjai, Medininkų aukų artimieji. Po tokio R.Bružo apibūdinimų jie turėjo pasijusti esą primityvai: nepakankamai išsilavinę, nepakankamai suvokiantys realybę, nepakankamai saugoję savo kailį. Todėl ir “lindo, kur nereikia”. Daugelis buvusių politinių kalinių gerai prisimena šiuos KGB tardytojų dažnokai kartotus žodžius. O štai truskos, ivaškevičiai, bružai bei pociai greit susivokė realybėje - knisa sau seno ažuolo šaknis ir triauškia gardžius giliukus. Tai kas, kad ažuolas nudžius...

Tai ne vienintelis atvejis. Vasario 16 d. Lietuvos radijo žurnalisto T.Dapkaus laidoje lietuvis istorikas A.Kasperavičius ir

Nukelta į 2 p.

MARGI GYVENIMO PUSLAPIAI

Juozas Kuckailis

Žinomas Lietuvos žurnalistas, Dzūkijos krašto praeities tyrėjas Juozas Kuckailis švenčia savo gyvenimo septyniasdešimtmetį. Didžiąją nugyventų dienų dalį jis atidavė spaudai, įvairiuose leidiniuose išspausdino šimtus publikacijų pačiais įvairiausiais gyvenimo klausimais. Greta to parašė, parengė, sudarė apie pusterčios dešimties įvairių leidinių, sulaukusių skaitytojų dėmesio ir palankaus įvertinimo. Jubiliejaus proga paprašėme garbų dzūką atsakyti į keletą klausimų.

- Solidi sukaktis skatina atsigręžti į Jūsų gyvenimo pradžią...

- Gimiau dar Nepriklausomoje Lietuvoje ir tuo visada didžiavausi. Beje, ir pirmoji išiminusi gyvenimo akimirka išliko būtent iš tų dienų, iš paskutinės nepriklausomos vasaros. Konkreti mano gimimo data: 1937 m. kovo 3-oji. Vieta: buv. Seinų aps., Leipalingio vls., Taikūnų k. Buvo šv. Kazimiero išvakarės, tad ir vardą, kaip anuomet žmonės sakydavo, „atsinešiau“. Tačiau taip jau sutapo, kad tėvas buvo Juozas ir krikštyti stojo kunigas, vardu Juozas (Stanaitis): jų ambicijos neleido man parinkti kito vardo.

Nukelta į 8 p.

VASARIO MĖNESIO RENGINIAI SIGNATARŲ NAMUOSE

Vilma BUKAITĖ, Vilnius

Vasario mėnesį Lietuvos nacionalinio muziejaus skyrius – Signatarų namai – net keletą kartų į renginius sukvietė Lietuvos valstybingumo istorija besidominčius žmones.

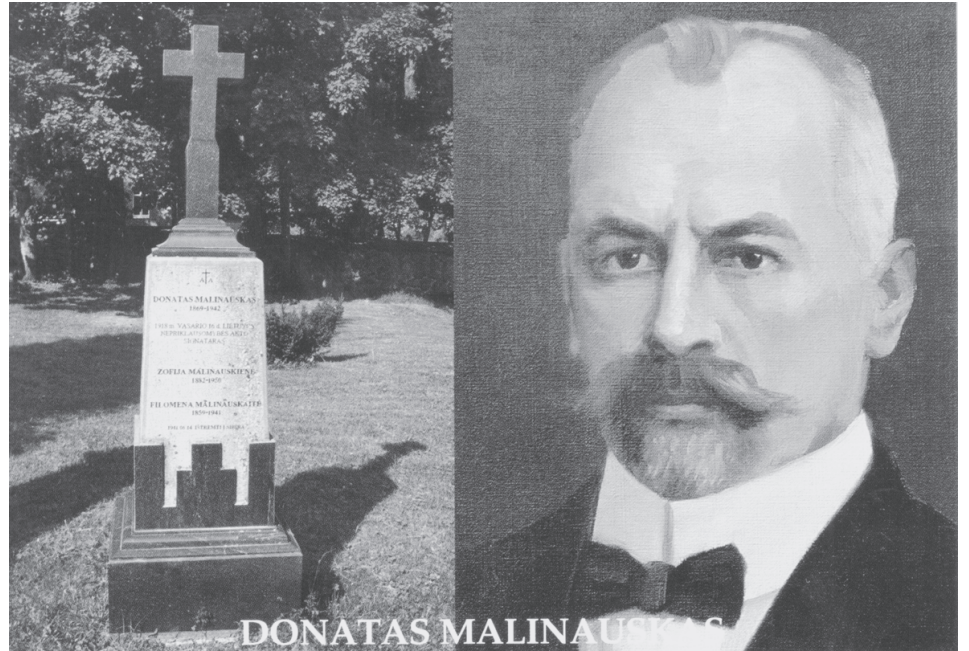
Vasario 7 d. sausakimšoje Signatarų namų salėje buvo pristatyta vieno iš Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Inicijatyvinės grupės jo nario, Kovo 11-osios Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Virgilijaus Čepaičio atsiminimų knyga „Su Sąjūdžiu už Lietuvą: Nuo 1988 06 03 iki 1990 03 11“ (Vilnius: Tvermė, 2006, 480 p.).

Vakara vedė šios knygos leidėjas publicistas Kazys Almenas. Apie knygos rengimą kalbėjo jos autorius. Renginyje buvo perskaitytos Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nario – filosofo Arvydo Juozaičio – pastabos apie V. Čepaičio knygą. „Tai geriausia iki šiol parašyta istorija apie Sąjūdžio gelmes ir paviršius“, teigė jų autorius, džiaugsmo ir skausmo prisodrinta kruopščiai ir dorai rašyta knyga. Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariai profesorius Vytautas Landsbergis ir Romualdas Ozolas atkreipė vakaro dalyvių dėmesį į didžiulį dvylika metų prie šių atsiminimų dirbusio autoriaus reiklumą sau, siekius, kad asmeninės nuostatos neužgožtų tikrųjų faktų. „Sąjūdžio istoriją jis ir galėjo geriausiai parašyti, nes buvo atsakingasis sekretorius ir dar kruopštus žmogus. Po šios

knygos bus ir sunkiau, ir lengviau rašyti Lietuvos istoriją“, – taip knygos sukeltus išpūdžius apibendrino V. Landsbergis. Anot R. Ozolo, „Su Sąjūdžiu už Lietuvą“ – ir autobiografinė knyga, ir Sąjūdžio istorijos apybraiža, dabar „kas tik rašys apie Sąjūdį, turės lyginti ir matuoti su čia surašytais faktais“.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos nacionalinis muziejus Signatarų namuose vasario 8 d. apdovanojo moksleivių piešinių konkurso, skirto Lietuvos valstybės atkūrimo dienai – Vasario 16-ajai – laureatus. Šio konkurso nugalėtojų piešiniai virto muziejaus leidiniais. Buvo išleisti Sonatos Štombergaitės (Telšių r. Pavandenės pagrindinė mokykla, 14 metų) ir Livijos Medeckytės (Panevėžio r. Krekenavos Mykolo Antanaičio vidurinė mokykla, 10 metų) plakatai, Sاندros Liaudinskytės (Kretingos r. Kartenos vidurinė mokykla, 13 metų) ir Ernestos Masiulionytės (Kupiškio Povilo Matulionio vidurinė mokykla, 12 metų) atvirukai. Laureatėms, trisdešimčiai diplomantų ir jų mokytojams buvo įteiktos konkurso rengėjų dovanos: knygos, plakatai ir atvirukai, pagyrimo ir padėkos raštai.

Susirinkusiems už piešiniuose subtiliai perteiktą pagarbą Lietuvos valstybingumo istorijai padėjo vertinimo komisijos nariai – Vilniaus dailės akademijos profesorai Juozas Galkus ir Albertas Gurs-

„Vorutos“ leidyklos atvirukas, skirtas signatarui Donatui Malinauskui. 2006 m.

kas, Švietimo ir mokslo ministerijos bei Lietuvos nacionalinio muziejaus atstovai.

Vasario 9 d. Signatarų namuose vyko profesoriaus V. Landsbergio rūpesčiu ir pastangomis išleistos knygos „Kareivis ieško teisybės: Romualdo Lanko žmogaus teisių bylos teismų medžiaga ir šiek tiek įstatymų leidybos pastangų“ (Vilnius, 2006, 156 p.) suiktuvės.

Ši knyga – pilietinės ir juridinės savivo-

kos ugdymo pamoka Lietuvos teisinėms institucijoms bei visuomenei. Joje publikuojami 2003–2005 m. vykusios R. Lanko teisinės kovos dėl privalomosios tarnybos Sovietų Sąjungos kariuomenėje metų įtraukimo į darbo stažą dokumentai. Anot įvado autoriaus, Europos Parlamento nario V.

Nukelta į 7 p.

KOMENTARAS R.BRUŽO KOMENTARUI

Dr. Povilas JAKUČIONIS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

lenkas žurnalistas J.Komaras sutarė, kad Lietuva jau nuo 1919 m. ėmė siaurinti Vasario 16-osios Akte deklaruotą demokratiją, pasuko nacionalizmo keliu, išskyrė ir aukštino lietuvių tautą. Ir tai buvusi „vidaus priežastis“, dėl ko Želigovskis užgrobė Vilniaus kraštą. Kyla natūralus klausimas, o kas būtų buvę, jei tada lietuvių tauta nebūtų aukštinama ir idealizuojama, jei nebūtų skiepijama meilė Lietuvai ir tautai? Ar būtų tada tauta taip susivienijusi, kad rado savyje jėgų pasiūsti karius savanorius prieš šalį puolusius bolševikus, lenkus ir bermontininkus? Jei nebūtų buvę to posūkio „nacionalizmo keliu“, ar nebūtų Vilniaus krašto lemtis ištikusi visą Lietuvą? Kiti istorikai „vidaus priežastimis“ bando aiškinti Klaipėdos krašto atplėšimą ir net sovietinę okupaciją 1940 m. Lietuviams, mylintiems savo kraštą ir tautą, iš gėdos ir nevisavertiškumo jausmo belieka tik užsikasti į žemę...

“Primityviųjų patriotų keliamos grėsmės”

R.Bružas ir panašūs vaizduoja save tiesos ieškotojais ir tų „primityvų“ aukomis. Tikisi (publikos) žiūrovų užuojautos ir supratimo. Jam vaidenasi patriotų inkvizicija – laužas, pasireikšiantis kaltinimais antivalstybiniu mastymu ir užsakymų iš Rytų vykdymu. Jis nuolankiai, (o iš tiesų – fariziejiskai) priima šią „kančią“ kaip auką už „teisybę“.

O ta „teisybė“ tokia: „infantiliškai herojiški pasakojimai“ (prisiminimai apie laisvės kovas ir tremtį) esą sumenkina pačią rezistenciją, nes juose nutylima „nepatogūs klausimai“ apie tai, kad „partizanai yra atsakingi už civilių žmonių žudymą“. R.Bružas norėtų užžiauti lūpas gyviems XX a. istorijos įvykių dalyviams ir liudytojams, remdamasis prof. E.Aleksandravičiaus žodžiais, kad „įvykiai tampa istorija, kai apie juos knygas parašo kita karta“ – anūkai.

R.Bružui kelia siaubą mintis, kad „infantiliškai herojiški pasakojimai“ partiza-

nų ir tremtinių prisiminimų knygose gali išugdyti „nauja primityvių patriotų“ kartą. Tada neatsirastų norinčių parduoti Tėvynę už 30 skatikų, ar metus artimuosius išvažiuoti į kokią Airiją. Atrodo, kad jam primintiau būtų, jei tas knygas rašytų kitos pusės – stribų - anūkai, nes tik jie galėtų bružiškai-truskiškai nušviesti „tamsiąsias partizanų karo puses, išblaškytų R.Bružo ir kitų. “abejones ir šešėlius“.

Tai gal meskime dabar į degantį laužą keletą šimtų partizanų ir tremtinių parašytų prisiminimų knygų su jų „infantiliškai herojiškais pasakojimais“, kurie gali sumenkinti pačią rezistenciją? Jose esą yra daug nutylėjimų, neatsakoma į truskiškus klausimus, užsimerkia prieš faktus, nemodeliuojama ateitis. Prisiminkime V.I.Lenino samprotavimus apie religiją kaip liaudies opiumą.

Savo murziną ir šešėliuotą komentarą „Kur veda primityvūs patriotizmas?“ www.lrytas.lt

R.Bružas baigia tokiais žodžiais: „Istorinių įvykių analizė, kritiškas ir objektyvus požiūris, išlaisvina („Arbeit macht frei“ – aut. pastaba), o tapę laisvi (nuo savo praeities? – aut. pastaba) galime kurti ateitį, kuri svarbesnė už praeitį“.

Belieka patvirtinti, kad viskas - atvirkščiai. Pats komentaro autorius ginkluotos rezistencijos veikloje nori matyti vien tik „šešėlius ir abejones“. Išimtis laiko pagrindu ir pavienius kriminalinius nusikaltimus inkriminuoja visai ginčiotajai rezistencinei kovai. Jis užsimerkia prieš tokius faktus, kaip nežmoniški „smogikų“ ir kriminalistų nusikaltimai, kuriuos KGB ir SS KP suversdavo partizanams. Lyg jis nieko nežinotų apie partizanų teismus ir jų griežtus nuosprendžius ne tik išdavikams bet ir praskaltusiems saviškiams. Jam turbūt nieko nėra žinoma apie NKVD, stribų, pasienio kariuomenės baudžiamąsias operacijas, kai buvo deginamos ir naikinamos sodybos ir kaimai, šaudomi beginkliai vyrai ir ištisos šeimos nesigailint nei vaikų, nei moterų, nei senelių. Jie tai darė vedami vietinių išdavikų, ir šie negalėjo tikėtis partizanų malonės.

Dokumentų rinkinyje „Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1945-1952 m.)“ autorė Nijolė Maslauskienė pasakoja, kaip numalšinus organizuotą ginkluotą pasipriešinimą okupantams, sovietinė istoriografija mėgino nusišluoti svarbiausiąjį Laisvės kovų tikslą – atkurti Lietuvos nepriklausomybę, iškreipti kovos turinį ir pobūdį. Pasak autorės, tuo tikslu 1958 m. spalio 8 d. gavęs įsakymą iš Lietuvos komunistų partijos CK, tuometinės Lietuvos Mokslų Akademijos prezidiumas sudarė specialią redakciją archyviniais dokumentams skelbti. Vyriausiuoju jos redaktoriumi buvo paskirtas saugumietis Boleslovas Baranauskas, kuriam ir pavesta, pasitelkus šviesiausius to meto Lietuvos protus, parengti leidinius, demaskuojančius „buržuazinius nacionalistus“. Redakcijai smarkiai talkino KGB, kuri atrinko ir leido panaudoti saugumiečių pažymas, tardymo protokolų nuorašus iš pasipriešinimo dalyvių baudžiamųjų bylų, Lietuvos partizanų dokumentus.

„Sovietiniams istorikams, norėjusiems sukompromituoti partizanų, netiko tai, kad Tauro apygardos partizanai kovines ir baudžiamąsias operacijas vykdė prieš okupacinę kariuomenę, partinės ir sovietinės valdžios bei represinių struktūrų atstovus. Iš partizanų dokumentų, kuriuos turėjo redakcija, buvo matyti, kad Tauro apygardos vadovybė draudė masines akcijas prieš civilius gyventojus, griežtai baudė partizanus, kurie nepakluso vadams, nesilaikė drausmės“, - rašo N. Maslauskienė.

Taigi sovietinės propagandos mašina nesėdėjo rankų nuleidusi: per 1960–1976 metus išleido 15 dokumentų rinkinių, kelias dokumentines apybraižas, paskelbė daug straipsnių apie Suvalkijos partizanus, kovojusius Tauro apygardoje. O juk tokių apygardų Lietuvoje buvo devynios. Galima numanyti, kad ši propaganda neapsiribojo vien tik leidyba, bet turėjo įtakos ir kuriant istorines laidas, statant dokumentinius ir meninius filmus.

Iš tikro ne „primityvieji patriotai“, o pats

R.Bružas čiuožia, pasak jo paties, „paviršiais“, išrašytais KGB tardytojų ir SS KP propagandistų. Kieno tas „paviršutiniškas tikėjimas“ – ar tų herojiškų ir tragiškų įvykių dalyvių, betarpių liudininkų, ar dabartinių naivuolių, perskaičiusių vieną kitą KGB pranešimą iš suklastotų KGB archyvų?

Tada Lietuvos visuomenė, stropiai maitinama sovietinės propagandos maistu, be teisės pajvairinti meniu, buvo programuojama suvokti tik vieną „tiesą“. Ką per 15 nepriklausomybės metų tai pačiai, „užprogramuotai“ visuomenei pasiūlė dabar jau laisva Lietuva? Kokios valstybinės programos, propagandos labai paveiktiems ir suklaidintiems žmonėms buvo įgyvendintos?

“Nomeda” vietoj istorinių laidų

Suvokdama objektyvios rezistencijos kovų istorijos analizės Lietuvos informacijoje erdvėje stoką grupę „primityvių patriotų“, įskaitant ir gen. J.Kronkaitį ir D.Kuolį, prieš gerą pusmetį kreipėsi į LRT generalinį direktorių K.Petrauskį, siūlydami organizuoti naują edukacinę laidą apie XIX ir XX a. Lietuvos laisvės kovų istoriją. K.Petrauskis siūlymą atmetė, motyvuodamas žemu tokių laidų reitingu. Esą šviečiamosios laidos žiūrovams neįdomios, o jo vadovaujamai LRT laidoms reikia tokių aukštų reitingų, „kaip Nomedos“. Jo nuomone, R.Bružo laida „Amžininkai“ istorines temas nušviečia pakankamai gerai ir nieko daugiau nereikia. Tuo dabar yra „įtikinti“ ne tik „tylieji“ ar „pilkieji“, bet ir „primityvieji“ patriotai.

Nuo pat Nepriklausomybės paskelbimo girdime naujųjų, „tyliųjų“, „pilkųjų“ patriotų pagraudenimus – pamirškime praeitį, atleiskime, nekeršykime, viską, kas buvo pamiršę, kurkime ateitį. Bet atsiprašymo negirdėti – nė žodžio. Priešingai, neklusnius užsispyrėlius siekiama sutramdyti sovietiniais metodais. Jie sekami, pasiklausoma su kuo ir ką jie kalba telefonu. VSD nesigėdydama seka senokus, buvusius polinius kalinius, ir kelia jiems baudžiamąsias bylas. Tuo tarpu į Lietuvoje uždraustos Burokevičiaus partijos narių sueigas numoja ranka. Atseit, tai tik sovietinės nostalgijos apimtų senukų klubas. Nejučiomis kyla pagrįstas klausimas – kokiai Lietuvai: Nepriklausomai ar LTSR kelia pavojų buvę poliniai kaliniai?

BALSAI IŠ PRAEITIES, ARBA KLAIPĖDIŠKIŲ VOKIETININKŲ GODOS

Albertas JUŠKA, Klaipėda

Tėsinys. Pradžia nr. 4
Šitaip iš lietuvių išauga nuožmiausi lietuviybės priešai (p. 516). Šias mintis lyg apibendrinamas, prof. V. Gaigalaitis, teologas, visuomenės ir kultūros veikėjas, reziumuoja: „Kas savo tautos užsigina ir Dievo jam suteiktą tautišką garbę pameta, tas ir vargiai galės ištikimas krikščionis būti“.

Ir iš tikrųjų nemaža dalis lietuviybę paniekinusiųjų dar ilgai jautė sunkiai nusakomą kaltę, moralinę tuštumą. Klaipėdos krašto istorikas, suvokietėjęs mozūras J.Sembritzkis yra užfiksavęs jaudinantį momentą: lietuvininkų sūnūs, laidodami savo tėvą, į karštą, lyg prašydamai atleidimo, dėjo ir paskutinę lietuvišką Bibliją. Kartu su tėvu laidojo ir lietuviybę. Dabartiniai nutautėliai lietuviškomis pavardėmis – Kuršaičiai, Juraškos, Jurkščiai, Ruguliai, Vanagai tokių „skrupulų“ jau nebepažįsta.

Ką noriu – girdžiu, ko nenoriu – negirdžiu

Sustokime prie *vokietininko* sąvokos. Didysis lietuvių kalbos žodynas šį žodį aiškina taip: vokietininkas – nutautėjęs lietuvis, uolus vokiečių šalininkas. Mažosios Lietuvos istorinės raidos kontekste vokietininkais laikytini tie asmenys, kurie pangermanizmo, o vėliau nacistinės ideologijos dogmas daigino, jas visomis išgalėmis platino, naudodamiesi net šantažu, melu, o tie kurie įstengė, dar ir prievarta bei smurtu. Tokių asmenų nutautėlių turime apšiai, gal net daugiau nei kitos tautos. Račiau *vokietininko* joku būdu negalima sutapatinti su *vokiečiu*. Tai visiškai skirtingos sąvokos. Daugelis vokiečių nepritarė XIX – XX a. sandūroje vykdytai tautinių mažumų germanizavimo politikai, daugelis jų priešinosi nacionalizmo idėjų diegimui tarpukario Vokietijoje. Bent kelis jų priminsime. Vokietis Siegfriedas Ostermejeris, kunigavęs Pilkalnio aps. Šilėnų bei Vėluvos aps. Plyviškių parapijose, 1814 m. parašė poleminių straipsnį „Ist es anzerunthen die littauische Sprache zu verdraengen und Littauer mit den Deutschen zu verschmelzen“ [Ar patartina išstumti lietuvių kalbą ir lietuvius sulieti su vokiečiais]. Jos kiek ilgėlesnę ištrauką teperskaito dabartiniai vokietininkai. Autorius rašo: „Būtų linkėtina, kad visi šie vyrai, kuriuos Lietuva savo prieglobstin priima, jiems duonos ir garbės suteikia, lietuvišką kalbą išmoktų. Bet juk daug smagiau lietuvišką duoną valgyti, nei lietuviškai išmokti. O savo nuogumui pridengti niekina lietuvių kalbą ir pataria ją drauge su visa tauta išnaikinti. Šiems ponams galima teisingai patarti: jei jums šita kalba ir šie žmonės netinka, kodėl nepasišalinat nuo jų; mes ir be jūsų galim apsieiti. Kiekviena kalba yra Dievo dovana, prigimtine teise kiekvienai tautai suteikta. Ji neprarandama nuosavybė, kurią niekas atimti neprivalo“. Vokietis M. Moerlinas, ragindamas gryninti lietuvių kalbą, parašė straipsnį „Principium primarium in lingua lituanica“ [Pagrindinis lietuvių kalbos principas]. Prasidėjusi kalbinė diskusija sudarė teorinį pagrindą gryninti Šventraščio tekstų, Giemynų, postilių, vadovėlių kalbą. Priminsime, jog pirmąją lietuvišką grožinės literatūros spaudinį Ezopo pasakėčias parengė vokietis Schultzas, o jo tautietis J.F. Hohlfeldas, persirašęs K. Donelaičio poemos *Metai*

tekstą, įgalino L.Rėžą 1818 m. išleisti visą šį nemirtingą lietuvių literatūros tekstą. Išvardinti vokiečius, parengusius lietuvių kalbos gramatikų, žodynų, chrestomatijų, čia nepakaktų vietos. Pridursime, jog ir mūsų dienomis lietuvių ir vokiečių mokslininkų, kultūros darbuotojų ryšiai kolegiški, jų netemdo nacionaliniai skirtumai. Deja, santykiai su išeiviais vokietininkais tokie sklandūs, geranoriški nėra. Neretai jie negirdi, ko girdėti nenori. Pamėginsiu išvardinti, ko nesugeba girdėti.

Vokietininkai žino Hanso ir Gertrūdos Mortensenų XX a. trečiame dešimtmetyje paskelbtą koncepciją, sukurtą tarpukario laikotarpiu Vokietijoje atgimusio nacionalsocializmo, nacizmo ideologų užsakymu. Priminsime jos esmę – Prūsijos mažlietuviai nėra šio krašto autochtonai, o ateiviai iš Didžiosios Lietuvos. Jie čion esą atsikėlė XV – XVI a. sandūroje, ieškodami geresnių buities, socialinio gyvenimo sąlygų. Tai girdi. Tačiau vokietininkai atkakliai nenori girdėti kitų tos pačios Vokietijos mokslininkų – A. Bezzenbergerio, Ch. Hartknocho, M. Toeppeno, lietuvių – P.Pakarklio, Z. Zinkevičiaus, V.Vileišio nuomonės, šią koncepciją atmetančią kaip šališką, objektyviais duomenimis nepagrįstą. Vokietininkai nieko nenori žinoti net apie savo tautiečio vokiečių istoriko, etnografo F. Teznerio knygą *Die Slaven in Deutschland* (Braunschweig, 1902). Toje F. Tezneris sako, kad apie 1600 m. šiame krašte „beveik niekur“ (fast nirgend) neskambėjo vokiečių kalba (p. 29).

Labai nepatogus vokietininkams XIII a., mat iki pat 1252 m., t.y. iki Kalavijuočių ordino pastatydintos Mėmelio pilies, šiame krašte nebuvo nė vienos vokiečių gyvenvietės. Ir ne tik gyvenvietės, bet ir šios tautybės žmonij. Kadangi šio fakto paneigti niekaip neišeina, atsikertama: o pamario krašte taip pat nebuvo nė vieno lietuviu. Taip, tuokart šioje teritorijoje iš tiesų gyveno kuršių genties žmonės. Žemaičiai buvo įsikūrę toliau nuo marių, beveik už Dubysos. Tačiau negi vokietininkams nežinoma, kad kuršiai yra baltų gentis? Nuo to, ar XIII a. viduryje vokiečių riteriai įsikūrė kuršių, o ne, sakytume, žemaičių ar kitos baltų genties žemėse, čion atsibasčiusių užkariautojų, pavergėjų teisės nei padidėja, nei sumažėja. Atėjūnas lieka atėjūnu. Ta proga negaliu atsistebėti vokietininkų išradingumu. Antai buvęs Klaipėdos krašto bažnytinės provincijos generalinis superintendentas O. Obereigneris savo atsiminimuose *Die Kirche des Memellandes nach dem Versailler Diktat* <...> [Klaipėdos krašto bažnyčia po Versalio sutarties diktato], parašytuose apie 1955 metus, teigia, jog vokiečiams apsigyventi senosiose baltų žemėse nurodęs pats Viešpats Dievas: *Wir, unser Volk, Land und Heimat nicht selbst gewählt haben, sondern wir sind von Gott in diese Welt, an unseren Platz Gestellt* (p. 3) [Kraštą ir Tėvynę ne mes, mūsų žmonės pasirinko, o pats Dievas mus į šį pasaulį, į mūsų vietą čion paskyrė]. Ką gi, su Dievu nepasiginčysi.

Kiekvienais metais, artėjant sausio 15 d., vokietininkų spaudoje pasipila straipsniai, paneigiantys lietuvių teisę į Klaipėdos kraštą. Nepageidautinų dalykų „negirdintiems“ vokietininkams turiau priminti tokius faktus. Versalio taikos sutartimi (beje, įsigaliojusia, kai ją 1920 m. sausio 10 d. ratifikavo Vokietijos vyriausybė), grąžintos anksčiau šios

militaristinės valstybės užgrobtos ar kitaip užvaldytos žemės: Prancūzijai – Elzasas-Lotaringija, Belgijai – Epeno ir Malmedžio apygardos, Lenkijai – Pamarys, kelios kitos anksčiau jai priklausiusios teritorijos. Kiek vėliau papildomai Danijai perduota Šiaurinė Šlezvigo dalis, Lenkijai – Aukštutinė Silezija. Taigi ne tik Klaipėdos kraštas. Pravartu priminti, kas nulėmė Klaipėdos krašto atskyrimą. Nulėmė jo lietuviškumas. Cituoju tuometinio Prancūzijos premjero, konferencijos pirmininko Ž.Clemenceau pasakytus žodžius: *Aptariamas* [Klaipėdos] *kraštas visada buvo lietuviškas, jo gyventojų dauguma kalbos ir kilmės atžvilgiu yra lietuviška. Tas faktas, kad Klaipėdos miestas didžia dalimi yra vokiškas, negalėtų pateisinti viso krašto palikimo Vokietijos suverenumui* (R. Valsonokas, Klaipėdos problema. Klaipėda, 1932. P. 56). Perduodant kraštą Lietuvai, jam palikta plati autonomija, nusakyta Ambasadorių konferencijos 1923 m. kovo 3 d. sprendimu.

Visą tarpukario laimetį vokietininkai skundėsi, jog Lietuva nesilaiko nustatyto Klaipėdos krašto statuto, ji nuolat pažeidinėja vokiečių gyventojų pilietines teises. Tad skundai rašyti vienas po kito ir visiems, kam tik buvo galima – krašto gubernatoriui, teismams, tarptautinėms organizacijoms, Tautų Sąjungai. Vien pastarajai krašto Seimelis Lietuvos vyriausybę skundė keturis kartus – 1926, 1927, 1930 ir 1932 m. Klaipėdos krašto „byla“ spręsta dar ir Tarptautiniame Hagos tribunole. Čia svarstytas turbūt garsiausias vokietininkų skundas dėl tariamai neteisėtų Klaipėdos krašto gubernatoriaus veiksmų. Konfliktą priminsime: tuometinės Direktorijos pirmininkas O. Böttcheris ėmėsi Klaipėdos krašto „užsienio reikalų ministro pareigų“ – vyko į Vokietiją vesti derybas su Trečiojo Reicho vyriausybe. Gubernatorius A. Merkys už savivaliavimą, valdžios viršijimą atleido jį iš pareigų. Vokietininkai kreipėsi į Tautų Sąjungą, o ta klausimą išspręsti perdavė tarptautiniam Hagos tribunolui. Kadangi vokietininkai šio teismo 1932 m. liepos 11 d. nutarimo „nežino“, jį primenu trumpiausia reziume: Direktorijos pirmininko O. Böttcherio atšaukimas ir naujos E. Simonaičio Direktorijos sudarymas buvo teisėtas veiksmas, nes Gubernatorius turi teisę kontroliuoti, ar Seimelio ir Direktorijos veiksmai neviršija krašto valdžios kompetencijos. Tai buvo skaudus smūgis vokietininkams, nes jie buvo taip įsitikinę savo pergale, jog laukdami jos paskelbimo, Louisės gimnazijos rūsiuose jau buvo sukaupe šimtus fakelų. Sekdami savo vyresnių brolių – Vokietijos nacistų pavyzdžiu, su jais rankose, planavo išeiti į naktinę triumfo manifestaciją. Deja, manifestacija neįvyko, fakelai liko nesuliepsnoję. Skaudžiai nusivylę vokietininkai kurį laiką aptilo, bet neilgam.

Tarpukario metais vokietininkai lietuviškomis pavardėmis papildė nacistinių partijų *Christlich Socialistische Arbeitsgemeinschaft des Memelgebiets* [Klaipėdos krašto krikščionių socialistų darbininkų sąjunga], *Sozialistische Volksgemeinschaft des Memelgebiets* [Klaipėdos krašto socialistinė tautos sąjunga] gretas, jų suburtų smogikų būrius. Šio fakto dabartiniai vokietininkai ypačiai nenori girdėti. Tėbus leista man kai kuriuos faktus, kai kurias pavardes priminti. Aršus vokietininkas V. Bertulaitis buvo išrinktas pirmuoju Klaipėdos krašto nacistų vado E.

Neumanno pavaduotoju, vėliau dar ir Direktorijos pirmininku. Tai jis parengė kraštą 1939 m. kovo 22 d. aneksijai. Klaipėdos senamiesčio berniukų vidurinės mokyklos pedagogas M.Karschis tapo Klaipėdos apskrities hitlerininkų tarybos vadu, o jo kolega M. Kurmis ėmėsi kuruoti krašto vokietininkų mokytojų veiklą. J. Valaitis (Wallat) vadovavo Šilutės apskrityje siautėjusiai teroristų grupei. Tilžės saugumo vadas H. Mozeris Klaipėdos apskrities nacistų veiklai koordinuoti parankiniais pasirinko E. Lapiną ir M. Šneideraitį. Pirmasis jo nurodymus, kurstančius atsišaukimus, pinigus vežiojo Klaipėdos aps. nacistams, antrasis – šilutiškiams. M. Šneideraitis netrukus dar tapo Hitler-Jugendo [Hitlerinio jaunimo] vadu. Klaipėdos centriniame pašte įsitaisęs J.Špikeraitis vogė ir kopijavo lietuviškų įstaigų, organizacijų atskirų asmenų siunčiamus raštus, juos perdavinėjo sukilimo organizatoriams (saugumo policijos iššifruotas spėjo pabėgti į Reichą). P.Kiauka (Kwauka) organizavo vokietininkų smogikų būrius – SA (Sturmabteilung). Savotišku teoriniu hitlerininkų judėjimo teoretiku tapo mokytojas E. Endrijaitis. Tai jis Juknaičiuose aktyvo susirinkime aiškino, kad lietuviai yra didžiausi Vokietijos priešai, o V. Gaigalaitis, M. Jankus, V.Gailius šio krašto išdavikai. Ragino imtis ginklo ir atstatyti teisingumą. Du vokietininkai lietuviškomis pavardėmis – E. Liepa ir H. Vanagaitis kartu su kitais dviem kitais smogikais 1934 m. kovo 25 d. pasmaugė J. Jesutį (Jessut), įtartą norintį (ar galintį) išduoti Lietuvos saugumui hitlerininkų rengiamo pučo datą. Tokiu pat būdu turėjo būti nubaustas ir Šilutės aps. Grabupių kaimo ūkininkas Vilhelmas Lopsas (Loops). Vykdydamas sukurtą planą, E. Valaitis 1934 m. gegužės 11 naktį prisėlino prie V. Lopso namo lango ir šovė į miegantį. Tačiau pataikė tik į ranką, V. Lopas išliko gyvas. Gal faktų ir pavardžių pakaks? Tokie vokietininkai buvo be galo laimingi 1939 m. kovo 22 d. į Klaipėdos kraštą įžengus vokiečių kariuomenės daliniams. O Hitleriui atvykus į Klaipėdą, ką ir besakyti – krykšte krykštė iš džiaugsmo. Šią triumfo valandą, jeigu tik būtų sargybos prileisti, būtų puolę bučiuoti Hitleriui batus. Arba bent pėdas, kurias didysis nacistų vadas paliko Teatro aikštėje.

Šių žmonių neapykanta viskam, kas lietuviška, išliko ir po Vokietijos pralaimėto karo. Antai minėtasis H. Kurschat, iki pat 1984 m. redagavęs liūdnos šlovės *Memeler Damphboot*, viename 1956 m. numeryje pasiūlė sandėrį: visus karo pabėgėlius lietuvius, prisiglaudusius VFR, išstremti atgal į sovietinę Lietuvą, kur jie netrukus būtų papildę Gulago lagerius. O jų vieton VFR priimtų sovietinėje Lietuvoje išlikusius mėmelenderius. Kuo ne prekyba vergais? 1964 m. vasario 16 d. Pasaulio Lietuvių Bendrijos (PLB) Vokietijos krašto valdyba Manheime surengė Lietuvos nepriklausomybės paminėjimo šventę. Jon kaip svečias buvo pakviestas ir vietinių mėmelenderių vadas Erich Tydecks. Tas iš tribūnos pareikalavo liautis reikšti „nepamatuotas pretenzijas“ į Klaipėdos kraštą ir šios Vokietijos teritorijos susigrąžinimą pripažinti juridškai teisėtu. Tais pačiais 1964 m. dalyvaudamas

Šaltinis: www.mazoji-lietuva.lt

Tėsinys kitame numeryje

MAŽOSIOS LIETUVOS KELIAS Į ENCIKLOPEDIJĄ

Dr. Antanas BALAŠAITIS, Vilnius

Dr. Antanas Balašaitis

Atkelta iš 1 p.

Martynas Gelžinis (1907–1990). Po dvejų metų prieš kitą susirinkimą tame pačiame „Lietuvos pajūryje“, pritardamas tokiai minčiai, kalbininkas ir visuomenės veikėjas kitas klaipėdiškis Vilius Pėteraitis paskelbė straipsnį „Mažosios Lietuvos politinis ir dvasinis palikimas“. Jame iškėlė mintį telkti ir skelbti visą lietuvininkų politinę ir kultūrinę dokumentaciją. Tam tikslui 1985 m. buvo įsteigtas Mažosios Lietuvos fondas (MLF), vadovaujamas klaipėdiškių: jį sudarė Ansas Lymantas (pirmininkas), Vilius Pėteraitis (vicepirmininkas), Ramūnas Buntinas (kasininkas) ir Jurgis Lampsatis (narys).

Apie M. Lietuvos išeivius Kanadoje sukaupė savo kraštą liečiančią istorinę, archyvinę, etnografinę medžiagą Vilniuje, konkrečiai „Mokslo“ leidykloje, sužinota bene 1989 m. Leidyklos vyriausiasis redaktorius gamtininkas dr. Vaidotas Januškis su pranešimu dalyvavo Kanadoje vykusioje konferencijoje gamtos apsaugos klausimais. Žurnalistas Liudas Stankevičius supažindino jį su MLF pirmininku prof. Viliu Pėteraičiu iš Monrealio, kuris parodė lietuvininkų sukaupią ir kruopščiai saugomą įspūdingą archyvą. Nuostabą kėlė medžiagos gausa ir jos rinkėjų kruopštumas bei pasiukojimas. Prasidėjo pokalbis apie galimybes šiuos archyvus paskelbti Tėvynėje. Leidykloje buvo priimtas MLF pirmininko pasiūlymas tęsti JAV pradėtą šio fondo leidinių seriją. Čikagoje jau buvo spausdinama pirmoji šios serijos knyga mokytojo Jono Užpurvio „Trys kalbinės studijos“ (Saugų lietuvių tarmė. *Memel* upės ir miesto vokiško pavadinimo kilmė. K. Donelaičio „Keturių metų laikų“ kūrybos eiga). Pats pirmininkas baigė rengti M. Lietuvos vandenvardžių studiją.

MLF leidinių serija Vilniuje

Antroji Vilniuje 1992 m. išleista MLF leidinių serijos knyga buvo pirmininko veikalas „Mažoji Lietuva ir Tvanksta prabaltų, pralietuvių ir lietuvininkų laikais“. Paantraštelėje nusakyta studijos pobūdis – „Daugiau kaip 4000 metų nenutrūkstamos baltiškosios vandenvardinės kultūros raida“. Ji baigiama liūdna autoriaus išvada: „Šioji baltiškoji vandenvardinė kultūra buvo viena tobuliausių ir archaiškiausių, sukurta aukštos dvasinės kultūros žmonių. Deje, tuo nepasizymėjo ir to nesuprato putlūs atėjūnai iš vakarų ir naikūs įsiveržėliai iš rytų... Su skausmu dera priminti, kad vokiečių nacių pradėtas baltiško, lietuviško palikimo naikinimas prieš karą, sovietų rusų buvo užbaigtas po karo visišku senųjų vardų ištrynimu. Neliko žmonių, neliko ir vardų“ (p. 361).

Apžvelgęs vandenvardžius, V. Pėteraitis kitą didelę studiją paskyrė vietovardžiams. „Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai, jų kilmė ir reiškė“ (abiejų redaktorė Agota Sriubienė) buvo išleista po penkerių metų – 1997 m. Abiejose knygose autorius į vietovardžius žiūri kaip į krašto istorijos liudijimus: „Iš vietų vardų sužinome, iš kur esame kilę, kas mūsų giminaičiai, kaip išsikūrėme“ (p. 579). Baigdamas studiją dar kartą smerkia atėjūnus, ištrynusius krašto istorijos liudijimus: „svetimiams nerūpėjo toji šimtmečiais vietovardžiuose įamžintoji krašto lietuviškoji ar prūsiškoji istorija. Vokiečiai darkė praeitį kraipytomis lytimis. Naciai pridrabstė mums vokiškų vardų nebuvėlių, o sovietai – rusai, komunistai – lyg monstrų pripildė kraštą atvežtų bejausmių rusiškų pavadinimų – šitaip stengėsi išniekinti ne tik autochtonų krašto istoriją, bet ir ištrinti iš jų tautos atmintį“ (p. 581).

Vieną šios serijos knygų parengti spaudai pirmininkas pasiūlė šio rašinio autoriui. Su įdomumu pradėjau skaityti visuomenės ir politikos veikėjo klaipėdiškio Martyno Brako (1907–2000) trijų dalių monografiją „Mažosios Lietuvos politinė ir diplomatinė istorija“. Joje aptarta šio krašto istorija nuo Kryžiuočių ordino pirmųjų bandymų krikštyti prūsus iki nusiaubtos padėties po Antrojo pasaulinio karo. Atskiros dalys rašytos dar gerokai prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Antroji spausdinta žurnale „Aidai“ (1986). Knygos sudarytojas V. Pėteraitis prie dviejų M. Brako straipsnių pridėjo krašto istorinei temai derantį tęsinį – Peterio Wörsterio straipsnį iš Marburgo leidinio „Dokumentation Mitteleuropa“ (1978–79) apie Karaliaučiaus srities padėtį po Antrojo pasaulinio karo. Sudarytojas buvo numatęs leisti knygą kaip autoriaus palikimą. Redaktoriui atrodė, kad Lietuvos skaitytojams būtų gerai tą istoriją pratesti iki šių dienų. Su V. Peteraičio pritarimu pridėjau II ir III dalies papildymus apie atkurtą Lietuvos nepriklausomybę ir dabartinę Karaliaučiaus krašto būklę (pagal kraštotyrininko Vytauto Šilo pateiktus duomenis). Pasiūliau ir daugiau iliustracijų.

MLF ir Mokslo ir enciklopedijų leidyklai sklandžiai bendradarbiaujant po M. Brako knygos sekė ir kita taip pat istorinė tema 1996 m. išleista pedagogo Martyno Gelžinio (1907–90) knyga „Mūsų gimtinė Mažoji Lietuva“. Tai periodikoje prieš keletą dešimtmečių skelbtų studijų ir straipsnių rinkinys apie įvykius nuo XI–II a. iki XX a. vidurio. Knyga parengta M. Lietuvos tyrinėtojos dr. Petronėlės Žostautaitės (1925–96). M. Gelžinio knygą aukštai įvertino istorikas dr. Algirdas Matulevičius: „Remdamasis istoriniais šaltiniais autorius pirmasis plačiai išnagrinėjo lietuvininkų Mažajoje Lietuvoje autochtoniškumo klausimą ir argumentuotai sukritikavo vokiečių mokslininkų Gertrudos ir Hanso Mortensenų lietuvių kolonizacijos iš Didžiosios ir Mažąją Lietuvą teoriją, atskleidė jos politinį tendencingumą. Dokumentais įrodė smarkią kovą dėl Klaipėdos krašto, nacių Vokietijos grubų spaudimą Lietuvai ir krašto užgrobimą 1939 m.“ (MLE I t. p. 444).

Pradedama leisti „Mažosios Lietuvos enciklopedija“

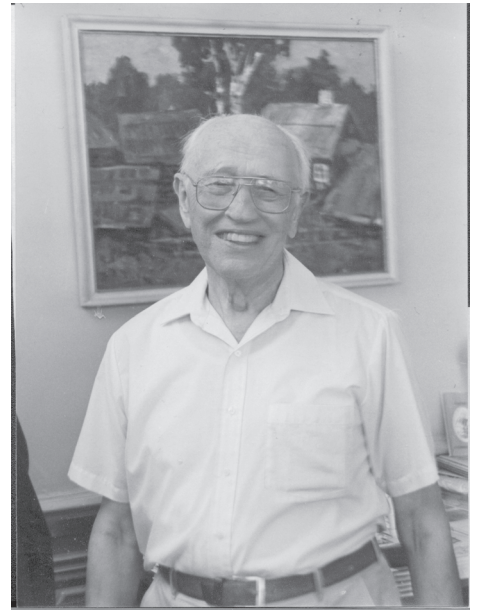
Kiekviename MLF serijos leidinyje būdavo informuojama apie išleistas ir rengiamas spaudai knygas. Greitai jų bu-

vo nurodoma iki 20. 1995 m. buvo išleistos dvi lietuvininkų pedagogų knygos: Martyno Purvino (1902–76) „Klaipėdos krašto mokyklų draugijos istorija“ ir Miko Šlažos (1897–1955) „Žvėrys žmogaus pavidalu“. Tai tuoj po karo parašyti prisiminimai vokiečių kalba apie lietuvininkų išgyvenimus nacių Sachsenhauseno stovykloje. 1996 m. seriją papildė Domo Kauno „Mažosios Lietuvos knyga. Lietuviškos knygos raida 1547–1940“ ir išversta vokiečių architekto R. J. Dethlefseno (1864–1944) „Rytų prūsijos kaimo namai ir medinės bažnyčios“. Paskutiniu leidiniu buvo nurodoma „Mažosios Lietuvos enciklopedija“ (MLE). Atrodė tiesiog fantastinis užmojis – svajonė. Tačiau geranoriškai bendradarbiaujant užsienyje ir Tėvynėje esantiems lietuvininkams, pritariant Lietuvos istorikams ir kalbininkams nuspręsta imtis ir šio didžiulio darbo. Visų užmojų pradininkas su nemažėjančia energija iš Monrealio atvykdavo į Vilnių ir koordinavo darbus, telkė lėšas. 1996 m. birželio 10 d. Vilniuje ir 26 d. Klaipėdoje įvyko pirmieji MLE rengimo ir leidimo pasitarimai. Į Mokslo ir enciklopedijų leidyklą buvo pasiųstas 20 tomų MLF archyvas. Nuspręsta leisti kelių tomų enciklopediją, apimančią visą istorinę Mažąją Lietuvą nuo Klaipėdos šiaurėje iki Galdapės pietuose, nuo Labguvos vakaruose iki Lietuvos sienos rytuose, t. y. visas etnines lietuvininkų žemes, kurias remdamiesi JAV prezidento T. V. Vilsono tautų apsisprendimo deklaracija Prūsų Lietuvos tautinė taryba 1918 m. lapkričio 30 d. pareiškimu prašė M. Lietuvą priglausti prie D. Lietuvos ir to 1919 m. reikalavo Lietuvos vyriausybė Versalio taikos konferencijoje. Deja, šis teisėtas reikalavimas galingųjų valstybių vadovų nebuvo išgirstas ir po 1923 m. atgauto Klaipėdos krašto Užnemunės lietuvininkai paliko svetimųjų valdžioje.

Enciklopedijoje numatyta liesti ir gretimas sritis, kuriose lietuvininkai gyveno tik salomis, t. y. Prūsos šiaurės vakarų dalį, vadinamąją Tvankstą, į kurią įeina Semba, Notanga bei šiaurinės Bartos ir Varmės dalys.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto direktoriaus Zigmanto Pociaus (1935–97) iniciatyva 1997 m. buvo sudaryta MLE rengėjų grupė ir redaktorių kolegija: vyriausiasis organizatorius ir tvarkytojas prof. dr. Vilius Pėteraitis, vyr. redaktorius prof. Zigmantas Zinkevičius, pavaduotojas dr. Martynas Purvinas, pavaduotojas leidybai Vytautas Kaltenis, ats. sekretorius Vytautas Gocentas, redaktorė koordinatore Nijolė Dzindziliauskienė. Nedidelė rengėjų grupė su būriu talkininkų ėmėsi ir per trejus metus parengė I tomą (A–Kar, 776 psl.). Įdėta apie 3000 straipsnių ir 2000 iliustracijų. Tiražas 4000 egzempliorių. Viršelio dailininkas prof. Alfonsas Žvilis, vyresnioji maketuotoja Aliutė Zimanienė. Knyga įvertinta diplomu tarp dešimties gražiausių 2000 metų leidinių Lietuvoje.

Pirmajame tome daugiausia straipsnių parašyta pačių lietuvininkų: V. Pėteraitis su M. Purvinu parengė po pusę tūkstančio straipsnių, beveik šimtą pedagogas dr. Albertas Juška ir Vytautas Gocentas, po pusimtį Jurgis Reisgys, žurnalistas V. Kaltenis, Algirdas Žemaitaitis, beveik dvi dešimtis inžinierius Algis Gliozaitis. Iš kitų Lietuvos mokslininkų daugiausia parašė dr. A. Matulevičius (163), archeologas Valdemaras Šimėnas (145), dr. Algirdas Rainys (79), istorikas Vytautas Raudeliūnas (68), filosofas dr. Vacys Bagdonavičius (61), prof. archeologas Linas Tamulynas (46), prof. Domas Kaunas (37), prof. Z. Zinkevičius (33), Vytautas Šilas (32),

MLE vyriausiasis organizatorius ir tvarkytojas prof. dr. Vilius Pėteraitis, 1996. Jaroslavo Jurkevičiaus nuotr.

prof. A. Sabaliauskas ir dr. Jonas Tatoris (po 30), etnologė prof. Angelė Vyšniauskaitė (27) ir kiti. MLE rengėjams daug padėjo lietuvininkė dail. Eva Labutytė.

Dar po trejų metų (2003) ta pati rengėjų grupė išleido ir II tomą (K–M, 800 psl.). Be MLF aukotojų, MLE leidimas ženkliai remiamas iš valstybės biudžeto – LR Švietimo ir mokslo ministerijos. I tomo leidimą dar parėmė LR Kultūros ministerija, AB Klaipėdos jūrų krovos kompanija „Klasco“ ir verslininkas Arminas Gintautas. II ir III tomo rėmėjai – Kultūros ir sporto rėmimo fondas, AB „Klaipėdos nafta“ (gen. direktorius šilutiškis Jurgis Aušra), AB „Klasco“ (gen. direktorius Valentinas Greičiūnas), Vakarų Lietuvos žvejų ir žuvų perdirbėjų konfederacija (pirmininkas lietuvininkas Algirdas Aušra), Pagėgių savivaldybė (meras Kęstutis Komskis).

Rėmėjais laikytini ir visi straipsnių autoriai, visuomeniniai skyrių redaktoriai bei konsultantai, dirbantys be jokio atlygio.

Trečiasis MLE tomas dar ne paskutinis

Ką tik išleistame tome* sudėti M–R raidžių straipsniai. Kaip ir pirmuosiuose daug vietos skirta krašto istorijai, etnografijai, kultūriniam palikimui, švietimui, lietuvininkų vargams svetimųjų priespaudoje bei įvairių formų genocidui. Pavarčius tomą, matyti, jog rengėjų laikytasi MLE II tomo pratarmėje vyr. redaktoriaus prof. Z. Zinkevičiaus iškeltos nuostatos: „Mums svarbiausia – pateikti apie Mažąją Lietuvos kuo daugiau faktinės medžiagos, kuriai grėsia pražūtis“.

Baigiamojoje pratarmėje vyriausiasis organizatorius ir tvarkytojas prof. V. Pėteraitis, džiaugiasi, kad po dešimtmečio išleistas III tomas yra visų rūpesčių ir darbų atpildas: „Šis darbščių rankų sudėliotas tomas leidžia skaitytojui giliau pažvelgti į Mažosios Lietuvos gyventojų praeitį ir dabartį, jų dalyvavimą visuomeninėje veikloje ir šeimos gyvenime“. Tome pateikta gausybė medžiagos

* **Mažosios Lietuvos enciklopedija**, III t. 864 p. Vyr. organizatorius ir tvarkytojas prof. V. Pėteraitis. Redakcinės kolegijos prezidentas akad. Z. Zinkevičius, redakcinės kolegijos pirmininkas doc. Vaclovas Bagdonavičius, vyr. redaktoriaus doc. M. Purvinas, pav. leidybai V. Kaltenis, ats. sekretoriai V. Gocentas ir N. Dzindziliauskienė. Viršelio dail. A. Žvilis, vyresnioji maketuotoja Aliutė Zimanienė. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.

sudėliota į 3127 straipsnius, kurių beveik pusė parengta ir suredaguota vyr. redaktoriaus dr. Martyno Purvino. Apžvelgdamas MLE rengimo dešimtmetį iš besikeitusių

Nukelta į 5 p.

MAŽOSIOS LIETUVOS KELIAS Į ENCIKLOPEDIJĄ

Dr. Antanas BALAŠAITIS, Vilnius

Atkelta iš 4 p.

pagalbininkų redaktorių jis mini Danguolę Česaitę, Sigitą Paulauskaitę, Ingridą Veliutę, Danutę Valentukevičienę. Visus tris tomus spaudai rengė tik penketas darbuotojų: dr. M. Purvinas (nuo 1997 m.), Nijolė Dzindziliauskienė ir Vytautas Kaltenis (nuo 1998 m.), Virginija Budrikienė ir Aliutė Zimanienė (nuo 1999 m.). Buvo ir daugiau uolių talkininkų, pateikusių svarbių patikslinimų rengiamiems straipsniams ar reikšmingos medžiagos. Tòks nedidelis rengėjų būrys, sugebėjęs per dešimtmetį išleisti tris didžiulius tomus, rodo jų užkrečiantį pavyzdį pritraukti nuoširdžių talkininkų. Tokiomis sąlygomis dirbant tam tikri medžiagos pateikimo nelygumai neišvengiami ir dėl to skaitytojams reikėtų būti atlaidesniems, nes svarbiausias rengėjų tikslas buvo pateikti kuo daugiau medžiagos, o pasitaikiusias spragas, netikslumus rengėjai, be abejo, patikslins paskutinio tomo pabaigoje.

Be pačių lietuvininkų M. Purvino, V. Pėteraičio, A. Juškos, M. Tydecks, J. Reisgio, V. Gocento, E. Labutytės, pirmiesiems trims tomams daugiausia straipsnių pateikė archeologai V. Šimėnas, L. Tamulynas, medikas L. Poviliūnas, A. Matulevičius, gamtininkas A. Rainys, Z. Zinkevičius, A. Vyšniauskaitė, D. Kaunas.

Iš didesnių studijinių straipsnių minėtini doc. M. Purvino (Architektūra. Etnocidas), istoriko dr. A. Matulevičiaus (Baudžiava, Gernanizacija, Kolonizacija, Gyventojai, Lietuvininkai, M. Lietuva ir jos istoriografija, Mozūrija, Napoleonmetis), prof. V. Urbono (Periodika), A. Gliožaičio (Klaipėdos kraštas), S. Karaliūno (Jotvingiai), prof. A. Sabaliausko (Mokslininkų kelionės į M. Lietuvą), V. Mačiekaus (Paprotinė teisė), prof. Z. Zinkevičiaus (Lietuvių kalba Prūsijoje ir M. Lietuvoje), doc. A. Juškos (Mokyklos, Lietuvininkų švietimas, Religija).

Šis tomas, kaip ir kiti, gausiai iliustruotas žemėlapiais, senais atvirukais ir archyvinėmis nuotraukomis iš Lietuvos muziejų, Vokietijos, Lenkijos archyvų ir, kas nemažiau svarbu, originaliomis klaipėdiškių šeimų albumų, išsaugotų per karus ir tremtį, nuotraukomis. Iliustracijos labai papildė MLE teikiamą informaciją.

Tomas pradamas straipsniu **medalis**. Iš jo sužinome apie bene seniausią medalį, skirtą Tilžės taikos (1807) paminėjimui. Aprašytas skulptoriaus P. Rimšos medalis, skirtas Klaipėdos krašto prijungimui paminėti. Jo reverse įrašas: „Kas mūsų – kova įgysim, kas iškovota – mylėt mokėsime“. Prasidėjus Atgimimui, sukurtas medalių Vydūnui, K. Donelaičiui, I. Simonaitytei, I. Kantui. Pateikta 14 iliustracijų. Apžvelgdami dvasinės ir medžiaginės kultūros straipsnius, randame, jog M. Lietuvoje žinota baltų deivė Medeina. Dideliame str. **mediniai pastatai** sakoma, jog tokie pastatai krašte vyravo tik iki XX a. pradžios. Rašoma ir apie gyvenamųjų namų puošmenas, kurios po karo sparčiai nyko, nes buvo neatstatomos, todėl dauguma išliko tik fotografijose. Str. **medžiai** rašoma apie šventuosius miškus. Jų būta prie Rambyno, prie Romainių Semboje. Minimi ir pavieniai šventi medžiai: Labguvos, Ragainės ąžuolas, Laimos liepa prie Rambyno.

Verti dėmesio ir pagarbos

Šiame tome plačiai aprašoma ir žymiausia Klaipėdos krašto savamokslė tapytoja Lidija Meškaitytė (1926–93) (Straipsnio

Prof. dr. Vilius Pėteraitis, dr. Algirdas Matulevičius ir dr. Antanas Balašaitis, 1991. Petro Petkevičiaus nuotr.

MLF valdybos pirmininkas, išleidęs MLE I tomą, inž. Gytis Martynas Šernas su žmona Edita (abu sėdi priekyje), MELI direktorius Rimantas Kareckas, Virginija Budrikienė, Nijolė Dzindziliauskienė ir MELI direktoriaus pavaduotoja ekonomikai Aldona Stanelienė, 2002. Vytauto Kaltenio nuotr.

autorės Daiva Beliūnienė, Aldona Preikšaitienė-Karvelytė). Kovojuant su negalia atsiskleidėjos savitas talentas miniatiūrose. Palikimas (>300 piešinių) saugomas Lietuvos dailės muziejuje. Vertingiausiojo dalis - peizažinės miniatiūros - tokių lietuvių dailėje nebuvo. Jos paveikslai buvo aksponuoti Lietuvos ir užsienio parodose: Maskvoje, Varšuvoje, Anglijoje, Norvegijoje. Jurbarko nuo 1996 m. veikia nuolatinė miniatiūrų faksimilių paroda. L. Meškaitytės vardu 1996 m. pavadinta ir jos tėviškės Smalininkų vidurinė mokykla. Lankoma dailininkės gimtoji sodyba-muziejus Antšvenčiuose.

Iš kitų šiame tome įdėtų biografijų sužinome ir apie svarbiausius MLE organizatorius ir rengėjus (pirmuosiuose jau buvo paminėti lietuvininkai ir jų bičiuliai Vytautas Gocentas, dr. Albertas Juška, dr. Algirdas Matulevičius, Vytautas Kaltenis. Kaip ir kitų lietuvininkų veikėjų, kilusių iš gausių šeimų, buvo aprašyta visa giminė, taip ir šiame tome sužinosime apie **Pėteraičių** šeimą iš Vaidaugų kaimo (Klaipėdos parapijos). Visų MLF leidinių sumanytojo tėvas Mikas buvo šviesus žmogus, dalyvavęs politikoje (buvo Budelkiemio valsčiaus viršaitis), vienas šaulių s-gos kūrėjų savo krašte. Užaugino sūnus Vilių, Hansą ir dukterį Ievą. Hansas liko tėviškėje, pedagogė Ieva kaip ir Vilius po karo atsikūrė Kanadoje. Minėtinas Hanso sūnus

no deltoje ir Kuršių nerijoje. Iš Daupariškių minėtinas pedagogas Martynas Purvinas (1902–76), Lietuvos un-te studentų draugijos „Mažoji Lietuva“ steigėjas, Klaipėdos krašto seimelio narys nuo 1934 m. Jo parašyta „Klaipėdos krašto mokyklų draugijos istorija“ išleista 1995 m. Minimas jo pusbrolis iš Dauparų teologas Ansas (1912–35) ir pedagogas vadovėlių autorius Jonas Jokūbas Purvinas (1894–1946) iš Vilkų. Kitos – klaipėdiškių atšakos yra botanikas, pedagogas doc. Erikas Purvinas (1908–99), 1936 baigęs VDU, dirbęs Lietuvos žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje, paskelbęs daug straipsnių apie Lietuvos augalus, taip pat kelių dešimčių ir MLE straipsnių autorius. Eriko sūnus architektas Martynas Purvinas (g. 1947 m.) MLE II ir III tomo rengėjų grupės vadovas ir nuo 2006 m. vyr. redaktorius. Baigęs studijas Vilniaus inžineriniame statybos institute, jame dirbo, bet nuo 1987 m. kaip nesovietinis dėstytojas turėjo pereiti į Architektūros ir statybos institutą Kaune. Nuo 1972 m. tiria senuosius Lietuvos kaimus, o nuo 1980 m. M. Lietuvos kultūrinį paveldą. Vienas ir su žmona architektė Marija yra parašęs dešimtis straipsnių ir knygų, išleistų po Nepriklausomybės atgavimo (sovietinė cenzūra neleido spausdinti dėl keliamų paveldo niokojimo faktų). Lankydamas M. Lietuvą ir Vokietijos archyvus, sukaupė daug istorinės dokumentinės medžiagos (nuotraukų) apie jos architektūrinį paveldą, kuris jo dėka MLE tomuose pasidarė daug akivaizdesnis.

Šiame tome minimi ir du šilutiškiai visuomenės veikėjai **Plonaičiai**: Jurgis (1902–98) ir Kristupas (1905–80) – 1923 m. sukilimo organizatoriai ir dalyviai. Jurgis buvo Klaipėdos seimelio narys (nuo 1935 m.), šaulių s-gos veikėjas, 1991 m. nuo sov. agresorių saugojo LR AT rūmus. Šilutės garbės pilietis.

Krašto vaizdas

Dideliame **miestų** straipsnyje (aut. dr. M. Purvinas) minimi seniausi M. Lietuvos miestai Torunė, Marienverderis, Elbingas (1237), Klaipėda (1257), Karaliaučius ir Vėluva (1258). Mažas ekskursas apie Karaliaučius. Kai 1982 m. teko lankytis šiame krašte, informaciniuose bukletuose ir knygelėse Kaliningrado srities ir miesto istorija jose buvo pradėdama nuo 1946 m. Tik po 60 metų atėjūnų propaganda atrado ir senesnę miesto istoriją – paminėjo miesto 750 m. jubiliejų – nuo kryžiuočių pirmos pilies Priegliaus kalvoje pastatymo. Prūsai tą vietą vadino Tvanke. Apie pilį ėmė kurtis gyvenvietės, išaugusios į savarankiškus miestus, kurie tik po penkių amžių 1724 m. buvo sujungti į vieną miestą ir pavadinti bendru vardu Königsberg. Lietuvininkai jau XVI a. miestą vadino Karaliaučiumi.

Šiaip M. Lietuva buvo kaimiškas kraštas. 1900 m. buvo tik 3 dideli miestai: Karaliaučius (187 tūkst. gyventojų), Tilžė (34 tūkst.), Įsrutis (27 tūkst.). XIII–XV a. Ordino valstybės miestuose gyveno vien kolonistai iš V. Europos, tik vėliau į juos kėlėsi suvokietiję prūsai. Tačiau krašto miestai visada liko vokiškos kultūros, o vėliau ir germanizacijos židiniai. II pasaulinio karo pabaigoje nukentėjo daug M. Lietuvos miestų. Jie ypač suniokoti sovietinės okupacijos metais. Buvo likviduojami ištisi senamiesčiai (Karaliaučiaus, Įsruties). Labai nukentėjo miestų architektūrinis paveldas. Deja, M. Lietuvos tradicinės miestų liekanos naikinamos ir toliau. Skirtingai nuo D. Lietuvos, miesteliai šiam kraštui nebūdingi.

Derama vieta skirta atskiriems miestams. Plačiame str. **Nida** teigiama, kad tai sena akmens amžiaus gyvenvietė. XVI a. jau gyveno 18 žvejų ir 8 pusžvejų šeimos. Kelis kartus užpustoma smėlio Nidos gyvenvietė kėlėsi į šiaurę. XVIII a. pabaigoje jau gyveno 85 žmonės. 1933 m. suteiktos kuro teisės, veikė lietuviška pradžios mo-

Tęsinys kitame numeryje

SIEKTA LYGIUOTIS Į LAISVĄJĮ PASAULĮ

Dr. Angelė ŠARLAUSKIENĖ, Vilnius

Iš kairės į dešinę penkta Lietuvos knygų rūmų direktorė Jūratė Malašauskienė, šešta – Latvijos bibliografijos instituto direktorė Laima Prūse, aštuntas – Estijos knygų rūmų direktorius Kallju Tamaru.

Tęsinys. Pradžią nr. 4

Taip pat džiugino galimybė lanksčiais kompiuterio diskeliais perduoti sukauptus bibliografinius duomenis į bibliotekų suvestinį katalogą, kuris buvo kuriamas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, ir kuris, tenka apgailestauti, kaip paaiškėjo čia apsilankius šių darbų žinovei iš Danijos, negalėjo būti konvertuojamas į bet koki žinomą mainų formatą, t.y. neturėjo jokios išliekamosios vertės. Tokio katalogo palaikymas ir tolesnis projektavimas surydavo didžiausią dalį visų šalies bibliografinių-bibliotekinių procesų kompiuterizavimui skirtų lėšų, ir tai keldavo kitų bibliotekų nepasitenkinimą. Netrukus ir Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka sustabdė tolesnius savo veiklos kompiuterizavimo darbus.

Lietuvos knygų rūmai bibliografinių duomenų fiksavimui pasirinkę UNIMARC'ą pagaliau galėjo išspręsti vieną opiausių savo veiklos problemų – operatyvumo: bibliografinės informacijos kompiuterizuoto kaupimo ir jos greito perdavimo kitoms bibliotekoms vienkartinio įvedimo pagrindu. Šiam bandymui reikėjo pakartotinai pasirengti: dar kartą teko ant kojų sukelti visus Lietuvos knygų rūmų darbuotojus ir išsiaiškinti parametrus, būtinus informacijos apie spaudinį su kuo platesnio jų panaudojimo galimybėmis. Be įprastinio darbo visiems teko nemažai papildomai padirbėti.

Pasižvalgius po pasaulį atsivėrė akys

Galimybė bibliotekininkams apsilankyti IFLA sesijose pačiame valstybingumo atkūrimo etape atvėrė akis, o labiausiai į nacionalinės bibliotekos statusą pretenduojančių bibliotekų vadovų. Sužinota, kad posovietinėse Pabaltijo šalyse bibliotekų, kurios pagal tarptautinę sampratą galėtų vadintis nacionalinėmis, nėra. Be valstybinės bibliografijos funkcijos nacionalinė biblioteka ne nacionalinė, o veikiau centrinė viešoji biblioteka. 1989 metais nacionaline pavadinta Martyno Mažvydo biblioteka be šios funkcijos būtų likusi netikra nacionaline biblioteka. Daugeliui šalies kultūrinių, tame tarpe ir bibliotekininkų, Lietuvos knygų rūmų, ėmusių savarankiškos savo reorganizacijos po šalies nepriklausomybės atkūrimo, ir inicijavusių daug svarbių darbų, būtinų šaliai sugrįžti į laisvąjį pasaulį, atomazga buvo netikėta. 1992 metų kovo pabaigoje Kultūros ir švietimo ministro Dariaus Kuolio įsakymu Lietuvos knygų rūmų veiklą buvo sustabdyta. Tiesa, jau prasidėjus Lietuvos knygų rūmų perdavimui Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, 1992 metų balandžio pabaigoje tuometinis Ministras pirmininkas Gediminas Vagnorius vetavo šį įsakymą su priedu Lietuvos knygų rūmus palikti savarankiško statuso Bibliografijos instituto pavadinimo įstaiga. Taip siekta tęsti bibliografinės veiklos tradicijas, kurios susiformavo tarpukariu. Trumpam Lietuvos knygų rūmų perdavimas Lietuvos naciona-

linei Martyno Mažvydo bibliotekai buvo sustabdytas. Tačiau pasikeitus premjerui Gediminui Vagnoriui, į jo vietą atėjus Aleksandrui Abišalai, buvo tęsiami Lietuvos knygų rūmų turto perdavimo šiai bibliotekai darbai. Be einamosios valstybinės bibliografijos funkcijos perėmimo pagal tarptautines nuostatas ši biblioteka nebūtų buvusi nacionalinė ir negalėjusi atstovauti Lietuvoje pasirodančių leidinių informaciją tarptautiniui lygmeniu, t.y. nebūtų buvusi svarbiausiu šalį atstovaujančiu subjektu pagal čia pasirodančių leidinių informaciją UNESCO ir panašiose organizacijose. Todėl Lietuvos knygų rūmai, kurių pirmtakas 1924-1944 metais buvo Bibliografijos institutas, veikę 1945-1992 metais iki balandžio mėn. kaip savarankiška įstaiga su specifinėmis funkcijomis, iškalbaus turinio ir didžiulės apimtys spaudinių archyvu, nustojo gyvavę kaip atskiras subjektas.

Lietuvos knygų rūmų perdavimo Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai darbai truko apie du mėnesius, tačiau jų galutinis įterpimas į šios bibliotekos struktūrą tęsėsi apie 10 metų, kol didesnį Lietuvos knygų rūmų skyrių dalis nebuvo iš ankstesnės jų vietos perkelta į praplėstą šios įstaigos pastatą. Maždaug tiek pat laiko Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai teko styguoti Lietuvos knygų rūmų pradėtas iniciatyvas, kad jos darniai rezonuotų su tarptautinėmis. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos padaliniu tapę Lietuvos knygų rūmai, buvo pervardinti į Bibliografijos ir knygotyros centrą. Beje, tai pačių Lietuvos knygų rūmų darbuotojų pasirinktas alternatyvus pavadinimas, jei jų reorganizacijos klausimus sprendusiems valdininkams nebūtų tikęs siūlytinas tradicijų tęstinumo prasme Bibliografijos instituto pavadinimas, įžvelgiant sąsajas su grynai mokslo tyrimo institucija, turint su moksliniu laipsniu tik vieną darbuotoją.

Tęsimas Lietuvos knygų rūmų iniciatyvos

Lietuvos knygų rūmams priklauso beveik visos Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centre vykdomos funkcijos, kurių iniciatoriais jie buvo siekiant žengti koją į koka su laisvuojų pasauliu. Tai tik patvirtino, kad čia dirbo puikūs savo darbų žinovai. Jų pasėti daigai išaugo į darnią ir plačiai pritaikomą šalies įvairiausių informacijos laikmenų duomenų sistemą. Tikriausiai ir dabar brandinusiems tokių iniciatyvų daigus nelengva iš atminties išbraukti perdėm drastišką valdininkų sprendimų turinį, nemalonus vertybių perėmimo procedūras ir ne visada nekorektiškus kolegų iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos pasisakymus Lietuvos knygų rūmų veiklos atžvilgiu, kurie girdėdavosi ne tik šalyje, bet ir lietuviškoje diasporoje už Atlanto. Galbūt to negalima išvengti siekiant išsilaikyti po tokio paties ryškumo saule, kaip išsilaikyti labai norisi. Neperėmus vals-

tybinės einamosios bibliografijos funkcijos, Lietuvos, Latvijos bei Estijos posovietinės nacionalinės bibliotekos būtų irgi netikros nacionalinės bibliotekos tarptautinės sampratos požiūriu. Analogiškos šių valstybių bibliografinės institucijos, kaip savarankiškos institucijos, nustojo gyvavusios 1993 metais. Jos tapo nacionalinių bibliotekų padaliniais.

Triūsta vardan tos Lietuvos

Lietuvos knygų rūmuose kultūros labai negailėdami gyvenimo triūsė daug iškilių asmenybių. Tai pirmasis jų direktorius Antanas Ulpis. Jam suteiktas nusipelnusio kultūros veikėjo ir Pasaulio Teisuolio vardas: šios įstaigos saugyklose nuo sunaikinimo buvo išslapstyta žydiškos toros ir kitoks šios tautos dalies, kūrusios Lietuvoje iki Antrojo pasaulinio karo, rašytinis bei spausdintas turtas, kuris turėjo būti perduotas į makulatūrą. Už šio sprendimo nevykdymą grėsė gulagai. Čia dirbo direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams Janina Irena Jurevičiūtė, nusipelnusi kultūros veikėja, kurios gyvenimas nutrūko atskubėjus iki darbo, kai pasijutusi blogiau atsisėdo ant suolo šios įstaigos kiemelyje. Emilija Urniežiūtė direktoriaus pavaduotoja mokslų reikalams visoje Tarybų Sąjungoje laikyta geležine bibliografijos ledi. Tiek Sąjunginiai, tiek kitų respublikų knygų rūmai būdavo bejėgiai prieš jos argumentuotai grindžiamas tokios veiklos tobulinimo nuostatas. Čia iki mirties dirbo knygos istorikė ir senosios spaudos bibliografė Dalia Gargasaitė bei senosios spaudos bibliografė Almonė Sirijos Girienė. Lietuvos knygų rūmuose dirbo direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams rašytojo Jono Biliūno sūnus rašytojas Antanas. Čia įsidarbinęs dr. Martynas Ročka, kai buvo pašalintas iš Vilniaus pedagoginio instituto rektorius pareigų dėl politinių motyvų, inicijavo senosios lotyniškos knygos bibliografijos darbus, už kuriuos buvo apdovanotas valstybine premija. Jo darbų tęsėjas dr. Sigitas Narbutas taip pat dirbo Lietuvos knygų rūmuose. Aurelija Rabačiauskaitė literatūros istorikė, vertėja, pašalinta iš Vilniaus Universiteto dėl politinių motyvų, dirbdama Lietuvos knygų rūmuose be senosios bibliografijos darbų palikę gausiai iliustruotą senųjų elementorių studiją. Čia dirbo Nijolė Kišūnienė, kuri už senosios literatūros bibliografinius tyrinėjimus apdovanota valstybine premija. Brandžiomis idėjomis pasižymi direktoriaus pavaduotojų mokslų Izidoriaus Kisino, kuris kartu buvo ir Vilniaus universiteto dėstytojas, bei Teodoro Čyžo, dėščiusio ir Vilniaus bibliotekininkystės technikume, darbai. Algimantui Lukošūnui, vienam iš priešpaskutiniųjų Lietuvos knygų rūmų direktorių, suteiktas nusipelnusio kultūros ir švietimo darbuotojo vardas. Neprieikštingai amžinojo saugojimo spaudinių archyvui vadovavo Enrika Račkovska. Čia dirbusi Genovaitė Juodpalytė už nuopelnus senosios spaudos bibliografijoje apdovanota valstybine premija. Ona Zinaida Jackūnienė, ilgametė centralizuoto katalogavimo ir einamosios bibliografijos darbų vadovė, susilaukė net sąjunginio pripažinimo. Ji apdovanota Liaudies ūkio pasiekimų parodos Maskvoje bronzos medaliu. Čia dirbo Gintautas Iešmantas, žurnalistas, poetas, 22 poezijos knygų autorius, Nepriklausomos valstybės atkūrimo akto signataras, Poulio Lauriceno Laisvės premijos laureatas, apdovanotas J. Tumo-Vaižganto premija, Vyčio Kryžiaus III laipsnio ordinu ir Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. Jis buvo paskutinis politinis kalnys, suimtas už pagrindinę veiklą, jau dirbant Lietuvos knygų rūmuose, kuriuose rengė senųjų leidinių bibliografiją, ir buvo nuteistas 11 metų nelaisvės. Lietuvos knygų rūmuose, prieš pat jų veiklos pabaigą,

senosios bibliografijos darbams vadovavo Vilniaus universiteto profesorius Vladas Žukas, Felicijos Bortkevičienės premijos laureatas. Čia dirbo ir dr. Juozas Tumelis, senosios spaudos bibliografijos rengimo vadovas, apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi. Lietuvos knygų rūmuose dirbusiai Virginijai Aleksejūnaitei priklauso pirmojo lietuviško knygų leidybinio apipavidalinimo standarto parengimo darbai ir pirmieji žingsniai aiškinantis įstojimo į ISSN tinklą procedūras. Tokie pat nuopelnai priklauso ir Lauretai Slavinskienei siekiant narystės ISBN sistemoje bei rengiant išleisti pirmąjį Lietuvoje parduodamų knygų katalogą.

Būtų galima minėti ir minėti pavardes daugelio iškilių žmonių, kurių darbai nebūsi Lietuvos knygų rūmuose, nors ir nebuvo atskirai įvertinti valstybinėmis premijomis, ar jiems už juos suteikti nusipelnusių kultūros ir švietimo darbuotojų vardai, tačiau buvo vardan tos Lietuvos.

Sulaukta įstojimo į UNESCO

Tarybų Sąjunga dėl pripažinti Lietuvos ir kitų Pabaltijo šalių nepriklausomybę. Tą daryti neskubėjo ir kitos šalys. UNESCO irgi neskubėjo su atsakymu nepriklausomoms Pabaltijo šalių valstybinės bibliografijos tarnyboms. Tada buvo tokia istorinė realybė. Tik po 1991 metų rugsėjo mėnesio, subyrėjus Tarybų Sąjungai, kai Rusija pripažino Pabaltijo respublikų nepriklausomybę, iš viso pasaulio pasipylė šių šalių pripažinimo lavina. Kad išmūš tokia valanda, giliai tikėta. Lietuvos priėmimas į UNESCO buvo tik laiko klausimas. 1991 metų spalio 7 dieną Lietuva kartu su Latvija papildė UNESCO gretas. Praėjus 15 metų, kai Lietuva yra UNESCO ir jai giminingų organizacijų narė, jau turime kuo pasipuikuoti pasaulyje. Galime jam pateikti informaciją apie savo valstybėje pasirodančius leidinius visiems suprantama kalba. O ji suprantama dėka adaptuotų standartų, terminų, rekomendacijų, be kurių niekaip neišsiversi, jeigu likusiam pasauliui nori būti patrauklus ir daug žadantis partneris. Džiugu, kad iriamasi vis pirmyn ir pirmyn. Tik kruopštus ir netendencingas tyrėjų darbas ateityje galėtų įvertinti kiek tai kainavo Lietuvai ir kiek jis kokybiškas.

Įkvėpti didžiojo noro žengti su pasauliu

Iš laiko distancijos apžvelgus mūsų krašte kultūros darbuotojų nuveiktus darbus, tame tarpe bibliotekinės ir panašios veiklos, įkvėptus didžiojo noro visais laikais lygiuotis į laisvąjį pasaulį, galima pasakyti, kad nuveikta ne tiek mažai, žinant, kad tokie darbai visais istoriniais šalies tarpsniais nebuvo prioritetinių valstybinių reikalų tarpe. Čia neapsieita be iniciatyvos iš vietos. Beje, tarpe bibliografinės ir kitokios paskirties darbu tiek tarpukariu, tiek sovietmečiu, nemažai puikių asmeninių iniciatyvų, kilusių be raginimų tą daryti iš viršaus, nors tarpukariu ne į visus tarptautinius bibliotekininkų renginius galėdavo vykti Lietuvos bibliotekininkai, trūkdavo lėšų, o sovietmečiu, tarybinės delegacijos sudėtyje į tokias sesijas dažniausiai vykdavo vieni ir tie patys asmenys, kuriuos galima suskaičiuoti ant pirštų.

Naudodamasi proga norėčiau padėkoti visiems kolegoms, kurie siekė kuo greičiau įsilieti į laisvojo pasaulio sandraugą, ir stovėjo prie pačių pasirengimo į ją sugrįžti ištakų, negailėdami laiko, nepabūgdami dar vis priešiškaiki tokiems pokyčiams nusiteikusių aukštesniuose postuose sėdusių vadovų nepalankumo, kuriems *perestroika* ir Dainuojančios revoliucijos įsisiūbavimas atrodė tik laikinas politinių nebrendėlių išsišokimas. Beje, tokie kolegos prie viso to suspėdavo dar sudalyvauti mitinguose, ginančiuose Nepriklausomos Lietuvos siekius.

VASARIO MĖNESIO RENGINIAI SIGNATARŲ NAMUOSE

Vilma BUKAITĖ, Vilnius

Signatarų namai Vilniuje

Atkelta iš 2 p.

Landsbergio, šios bylos detalės liudija, kad „Sovietų Sąjungos turėjome ir tebeturime Lietuvoje dar gerokai“. R. Lanko byla atskleidė Lietuvos teisinių institucijų nenorą pripažinti sovietinės kariuomenės okupacinę, privalomosios karinės tarnybos vengusiems taikytas represijas, parodė teismų pasyvumą ir biurokratizmą. Ji paskatino Seime pataisyti Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą – dabar privalomosios karinės tarnybos sovietmečiu laikas jau įtraukiamas į darbo stažą. Taip buvo įkūnyta dalis R. Lanko siekio – jam ir gausybei jo likimo brolių, bent jau kukliai, atlyginama už priverstinės tarnybos sovietų kariuomenėje metus. Jo bandymas išryškinti priverstinės tarnybos okupacinėje kariuomenėje faktą Europos sąjungos mastus ir kreipimasis į Europos žmogaus teisių teismą apnuogino Europos teisinių institucijų požiūrio į Baltijos valstybių okupaciją problemas. Tad R. Lanko žmogaus teisių byla lieka nebaigta.

Renginyje, kurį vedė žurnalistas Ričardas Čekutis, apie R. Lanko bylą kalbėjo istorikas ir politologas docentas Antanas Kulakauskas, Kovo 11-osios Akto signatarai 2000–2004 m. kadencijos Seimo narys profesorius V. Landsbergis, filosofas profesorius Bronislovas Genzelis, advokatas Kazimieras Motieka, rašytojas Kazys Saja. Jie vylėsi, jog knyga „Kareivis ieško teisybės“ padės ardyti sovietinio mąstymo elementus, kartais pastebimus valstybės politikoje, skatins visuomenės dvasios laisvėjimą, įkvėps drąsos nesiryžtančius kovoti dėl savo asmens ir piliečio laisvių.

Vasario 12 d. visuomenei buvo pristatytas Signatarų namų salės foje eksponuojamas dailininko Petro Kalpoko paveikslas „Signatarai“. Po beveik septynių dešimtmečių į Tėvynę grįžęs tapybos darbas buvo sukurtas 1939 m. Niujorke vykusiai Pasaulinei parodai, Lietuvos ekspozicijai. Prasižėjęs Antrajam pasauliniam karui, paveikslas liko Jungtinės Amerikos Valstijose. Daugiau nei du dešimtmečius jis puošė Lietuvos ambasadą Vašingtone. P. Kalpoko „Signatarai“ – vertingas paveikslas istorinė tematika, iliustruojantis akimirką, kai 1918 m. vasario 16ąją Lietuvos Tarybai pirmininkavęs Jonas Basanavičius kolegoms perskaitė Lietuvos Nepriklausomybės akto tekstą.

Vasario 15 d. į Signatarų namus rinkosi

Vasario 16-osios akto signatarų giminaičiai ir artimieji bei Lietuvos valstybingumo istorija besidomintys žmonės. Kartu su Vasario 16-osios klubu buvo paminėta Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Tą pačią dieną, vasario 16-ąją, prieš 80 metų Lietuva neteko tautos patriarcho, lietuviško tautinio kultūrinio laikraščio „Aušra“ sumanytojo ir pirmojo redaktoriaus, vieno iš Didžiojo Vilniaus Seimo rengėjų ir dalyvio, Lietuvių mokslo draugijos steigėjo, Lietuvos Tarybos nario dr. J. įBasanavičiaus. Tad šis šventinis susibūrimas buvo skirtas Jono Basanavičiaus atminimui. Istorikas Žyginas Būčys pranešime „Jonas Basanavičius ir Vilnius“ susirinkusiems priminė, kokia brangi J. Basanavičiui buvo dabartinė Lietuvos valstybės sostinė.

Kai dėl karinio konflikto su Lenkija Kaunas tapo laikinąja Lietuvos valstybės sostine, dauguma lietuvių inteligentų – politikos veikėjų, mokslininkų bei menininkų – išvyko iš Vilniaus. O Jonas Basanavičius liko Vilniuje. Ž. Būčys priminė, kad Vasario 16-osios akto signataras čia rūpinosi Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti veikla, buvo vienas iš jos vadovų. Draugija rūpinosi socialiai remtinais tautiečiais, ypač – besimokančiu lietuvių jaunimu. Globojo Lietuvių mokslo draugijos biblioteką. Jos suvažiavimuose ir posėdžiuose buvo vienas iš pagrindinių pranešimų ir paskaitų autorių. 1919–1926 m. redagavo draugijos periodinį leidinį „Lietuvių tauta“, jame ir kituose spaudiniuose paskelbė apie 50 straipsnių. Akivaizdu, jog laikydamas Vilnių Lietuvos širdimi, J. Basanavičius rūpinosi, kad jame kuo stipriau pulsuotų lietuviška tautinė dvasia. Apibendrinamas tautos patriarcho veiklą nuo tautinio atgimimo metų iki Vasario 16-osios akto, kalbėjo Vasario 16-osios klubo tarybos narys Jonas Jakimavičius. Šventėje koncertavo Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ ir J. Basanavičiaus mokyklos etnografinis ansamblis „Rugelis“.

Vasario 21 d. Signatarų namai visus, besidominčius Lietuvos Respublikos šių dienų politiniu gyvenimu, pakvietė į Vytauto Landsbergio knygos „Europos Parlamente III: 2006 m. sausis – gruodis“ (Vilnius, 2006, 612 p.) pristatymą. Su Lietuvos politinį gyvenimą įdėmiai stebinčio europarlamentaro knyga renginio dalyvius supažindino politikos apžvalgininkai, žurnalistai Virgis Valentinavičius ir Virginijus Savukynas. Tekstai apie vienerius metus Lietuvos valstybėje ir Europos parlamente sugulė į storą knygą – liudijimą, koks svarbus V. Landsbergiui yra rašytas žodis. Joje profesorius skelbia pasisakymus konferencijose ir viešomis progomis, Europos parlamento, Užsienio reikalų komiteto, Europos liaudies partijos–Europos demokratai posėdžiuose, žiniasklaidoje skelbtus pareiškimus, straipsnius ir interviu, Briuselio dienoraščius.

Skaitytojams V. Landsbergio knyga padės prisiminti 2006-uosius. Apibūdindamas knygą „Europos Parlamente III“, politikos apžvalgininkas V. Savukynas pabrėžė, kad jau dabar joje nesunku rasti primirštų arba neužfiksuotų detalių, o laikui bėgant jos svarba žmonėms, besigilintiems į Lietuvos politinio gyvenimo kaitą, dar labiau išaugs. Knyga, padeda Lietuvos žmonėms geriau pažinti Europos Parlamento veiklą, išryškina svarbiausius praėjusių metų politinius įvykius ir skatina apmąstyti beprasidedančių metų lūkesčius.

ŠVENTĖ MAŽOSIOS LIETUVOS MYLĖTOJAMS

Astrida PETRAITYTĖ, VILNIUS

Baigėsi keturias dienas šurmuliavusi užusi Vilniaus knygų mugė. Rods kiekvienam buvo verta čion kokiame pusdieniui atkakti, kiekvienas galėjo rasti ką nors mielo širdžiai – gal „pasmaguriavimą“ akimis ir pirštų galiukais raibuliuojančia mirguliuojančia knygų jūra, gal pasibuvimą svetimų-saviškių minioje, kurioje, žiūrėk, ir šmėkštelį pažįstamas veidas, gal apsalimą nuo momento svarbos, suskubus į kurios nors užsienio literatūrinės žvaigždės pristatymą, o gal tiesiog džiaugsmą, tempiant į namus knygų ryšulius....

Savi džiaugsmai laukė ir Mažosios Lietuvos mylėtojų: gi būtent vasario pabaigos knygų mugė buvo tas „paskutinis skambutis“, iki kurio negausus po Mokslių ir enciklopedijų leidybos instituto (MELI) pastoge susitelkęs pasišventėlių būrelis turėjo „pateikti produktą“ – dar 2006-ųjų data paženklintą trečiąją Mažosios Lietuvos Enciklopedijos (MLE) tomą. Sėkmingai sušpėta – solidų (svoriu bei meniniu apipavidalinimu) leidinį turėjo galimybės įsigyti ar bent pavartyti jau pirmosios dienos – ketvirtadienio – lankytojai. Na, bet tikrieji Mažosios Lietuvos sirgaliai malonumą „pataupė“ iki šeštadienio, žinodami, jog nė vienas iš gausybės mugės renginių, susitikimų neatitrauks jų nuo 14-ą valandą konferencijų salėje (tiesą sakant, priklausioje ir tvankioje) vykšančio MLE tomo pristatymo. O renginys ištis buvo pakilus, netgi – „tarpautinis“. Paliudyti savo ištikimybės šio krašto tradicijoms bei pastangų jas toliau puoselėti atvyko ne tik šilutiškių būrelis, vadovaujamas Šilutės muziejaus direktorės Rozos Šikšnienės, ne tik Karaliaučiaus/Kaliningrado lietuviškosios salos šviesuliai – Šv.Šeimynos lietuvių katalikų parapijos klebonas kanauninkas Anupras Gauronskas bei L.Rėzos lietuvių kultūros draugijos pirmininkė Laima Meščerekova-Drazdauskaitė, bet ir tolimame Hamburge savo giminės šaknimis besidomintis Martin Buddrus.

Vis dėlto kai ką vasaris, atkėlęs vartus „žiemos triušams“, matyt, įkalino namuose, kai kurių garbingų asmenų, nurodytų kvietime, neišvydome. Štai renginį vesti MLE „spiritus movens“ vyr redaktoriui doc.dr. Martynui Purvinui padėjo MELI direktorių Rimantą Karecką pavaduojanti Virginija Bogušienė. Nesulaukta ir Vokietijos ambasados atstovo D.R.Haupto. Bet nei kalbėtojų, nei klausytojų entuziazmo tai nemenkino! MLE redakcinės kolegijos prezidentas akad. prof.habil.dr. Zigmas Zinkevičius, sveikindamas kolegas su atliktu darbu, prisiminė ištakas: susitikimą prieš daugelį metų su Mažosios Lietuvos išėviu, vienu iš Mažosios Lietuvos Fondo steigėjų ir vadovų Viliu Pėteraičiu, kai ir buvo nutarta rengti šio krašto enciklopediją (nors tuokart būta nemažai abejonių dėl šio sumanymo sėkmės). Pats prof.Zinkevičius prisipažino šiuo metu daugiau jėgų atiduodas kitiems leidiniams (Rytų Lietuvos klausimams ir pan.).

Užtat galima įsivaizduoti Martyną Purviną visas jėgas ir laiką „deginant“ ant šio - Mažosios Lietuvos įamžinimo - aukuro. MLE vyr. redaktorius pasidžiaugė, kad I-ojo tomo jau beveik neįmanoma nusipirkti; priminė, kad „kelias“ nuo II-ojo iki III-ojo tomo truko trejus metus, ir jis nebuvo lengvas, žinias tenka rinkti po trupinėlį – po 1944 m. šiame krašte sunkvežimiais į popieriaus fabrikus vežta „buržuazinė“ literatūra, ypač vokiečių kalba, o ir žmonių, galinčių pasidalinti dokumentine medžiaga ar prisiminimais daugiau Vakaruose nei

Lietuvoje. Purvinas pasidžiaugė Vokietijoje gyvenančiais talkininkais – ilgamečiu *Ostsee-Akademie* vadovu Dietmaru Albrechtu, šiame renginyje viešiniu Martinu Buddrum (kurio giminės istorija simboliška- viena jos atšaka gyveno prie Rambyno, kita- prie Tilžės).

Pakviestas pasisakyti M.Buddrus (vertėjaujant Marijai Purvinienei) prisipažino, kad – nors jo tėvai iki II p. karo gyveno Rytprūsioose - tik prieš septynerius metus *Ostsee-Akademie* seminare sužinojo savo pavardę esant lietuvišką, nuo tada ir ėmėsi savo giminės istorijos tyrimų. Dabar p. Buddrus didžiuojasi savo pavarde – nors ir su įvelta dviejų „d“ klaida.

MLE atsakingasis sekretorius Vytautas Gocentas savo pasisakymą pradėjo entuziastingai: nors sakoma, kad ši enciklopedija - tai paminklas krašto praeičiai, iš tiesų ji liudija gyvo krašto tolimesnį gyvavimą. Gocentas paragino rašyti atskirais Mažosios Lietuvos klausimais monografijas, išsakydamas viltį: istoriniais 2009-aisiais metais Prezidentas turės įvertinti atliktą milžinišką darbą, skirti pinigų, „kad MELI turėtų toliau ką veikti“. Tačiau kalbėtojas priminė ir skaudžią „repatriavimo“ iš šio krašto problemą, pironizavo: buvęs Karklininkų gyventojas negali grįžti į savo namus, užtat „mano klasiokės Mikėlienės“ namas ten gali iškilti...

Padėkos ir sveikinimo žodžius pasišventėliams MLE rengėjams išsakė lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio narė R. Šikšnienė, tolimieji svečiai - klebonas kanauninkas A.Gauronskas (jam MLE esanti šventa knyga) bei L.Meščerekova, ne tik atvežusi ir suvenyrų su Karaliaučiaus simbolika, Donelaičio „Metus“ rusų kalba, bet ir p.Purvinui L.Rėzos draugijos vardu įteikusi padėkos raštą.

Prof. Domo Kauno kalba, kaip ir dera knygos specialistui, buvo dalykiška, bet ir joje netrūko pagyrų šiam leidiniui. Tik prieš pusę valandos paėmęs knygą į rankas, Kaunas įvertino „akivaizdžią brandą“, lyginant su pirmuoju tomu – geras dizainas [viršelio dailininkas – prof.Alfonas Žvilius- A.P.], kokybiška spauda, ypač turtinga iliustracinė medžiaga. Matyt, profesorius akmenukas į I-o tomo leidybos „daržą“ nebuvo atsitiktinis – jis paragino šį neiprastai plačių ribų (nuo A iki K) tomą perleisti, suskaidant jį į dvi knygas, papildant nauja medžiaga.

Tardamas pabaigos žodį, M.Purvinas džiaugėsi per vienuolika metų sutelktu puikiu talkininkų būriu, dėkodamas iliustracine medžiaga besirūpinančiam Vytautui Kalteniui, reikšmingų straipsnių apie krašto gamtą parašiusiam prof. Algirdui Gaigalui, įdomios medžiagos pateikusiam Kęstučiui Milkeraičiui...

Tad telieka laukti ne tik ketvirtojo, baigiamojo MLE tomo, bet ir numatytų vienetomųjų leidinių anglų, vokiečių, rusų kalbomis.

Šių eilučių autorė, džiaugdamasi informatyviu leidiniu, vertindama pasišventėlių triušą, suvokdama, jog tolimon praeitin nugrimzdusių Gyvenimų liudijimai neišvengs „baltų dėmių“, vis dėlto norėtų linkėti, kad taip lengvai pasiekiami, „po ranka“ esantys šiuo metu dar gyvenančiųjų faktografiniai duomenys būtų pateikiami tiksliai ir nuosekliai (nebūtinau itin išsamiai - tarkim, galima neminėti vaikų, bet kodėl -Viktoro Petraičio atveju - iš trijų minimi tik du? Ir pan.). Manytume, kad šie tekstukai nėra „gyvenimo recenzija“, turinti nustebinti pristatomąjį.

Tai gi atliktas didelis, reikšmingas darbas, lauksim tęsinio!

MARGI GYVENIMO PUSLAPIAI

Vytauto Leščinsko nuotr.

„Dzūkų“ pristatyme

Atkelta iš 1 p.

Tėvas buvo Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris, 10-ojo pėstininkų Marijampolės pulko eilinis, dalyvavęs 1918 – 1920 m. nepriklausomybės kovose. Gavo iš Jurgeliškės dvaro žemės ir įsikūrė, sakyčiau, labai įdomioje vietoje: trijų kaimų – Vilkininkų, Varnėnų ir Taikūnų – bei Jurgeliškės dvaro žemių sankirtoje, tad nuo vaikystės bendravau su daugeliu šių vietovių žmonių, svečiavausi bene kiekvieno jų sodyboje, skanavau jų šulinio vandenį. Tačiau daugiausia dienų praleidau su Vilkininkais, tėvo gimtine, čia baigiau ir pradinę mokyklą.

- Kaip šakojosi tolesni Jūsų gyvenimo keliai, kokias tolumas ir platumas pasiekė?

- 1956 m. baigiau Leipalingio vidurinę mokyklą. Buvo noro mokytis, tik ką pasirinkti. Domino lietuvių literatūra, žurnalistika, istorija. Tačiau į šias, kaip ir kitas, populiariesnes specialybes buvo dideli konkursai, be to, buvo reikalaujama dviejų metų darbo stažo. O čia dar didžiausi nepriekliai šeimoje, nes kolchoze už darbą beveik nieko nemokėjo. Sovietinėje politikoje tada vyravo vadinamasis chruščioviškasis atšilimas, imta kalbėti apie nacionalinius kadrus. Laikraščiuose buvo paskelbtas kvietimas stoti į Klaipėdos jūreivystės mokyklą ir dar – kad bus galima mokytis lietuvių kalba. Susidomėjau. Šiaip ne taip per dvi dienas pasiekiau Klaipėdą (pirmą kartą per Lietuvą), įteikiau pareiškimą. Leido laikyti egzaminus. Sėkmingai įveikiau konkursą ir tapau jūreivystės mokyklos kursantu, pasirinkęs tolimesnį plaukiojimo laivavedžių (šturmanų) specialybę.

Pasimokę metus, atlikome burlaivių praktiką dabar Klaipėdoje, prie Danės krantinės, „priirštoje“ škuonoje, vardu „Meridianas“, tapusioje kavine. Iš Rygos plaukėme iki Piarnu, Baltijos jūroje, prie Estijos salų, pasimaudėme, iš ten – į Liepoją... Tuo mū-

sų praktika ir baigėsi. Antraisiais mokslo metais mokiausi iki pavasario ir buvau „paprastytas“, kaip nepatikimas elementas, mokyklą palikti. Oficialus paaiškinimas: neišduodama užsienio plaukiojimui viza.

Dirbau kolchoze, tarnavau sovietinėje kariuomenėje (aviacijos dalinyje), 1963 m. baigiau Kauno technikos mokyklą Nr. 2, tapau F. Dzeržinskio staklių gamyklos darbininku. 1964 m. įstojau į Kaune tais metais atidarytą Vilniaus universiteto vakarinę fakultetą studijuoti žurnalistikos. Po trejų metų, kartu su kitais bendrakursiais, buvau perkeltas į universiteto neakivaizdinį skyrių. 1966 – 1969 m. dirbau Literatūros muziejaus (poeto Maironio namuose) moksliniu bendradarbiu, 1969 – 1995 m. – savaitraščio „Gimtasis kraštas“ kultūros skyriaus vedėju, atsakinguoju sekretoriumi, vyr. redaktoriaus pavaduotoju. Ypač įsimintinas darbas „Gimtajame krašte“ Atgimimo metais, kai jam vadovavo veiklus Algimantas Čekuolis ir savaitraštis buvo tapęs vienu populiariausių leidinių. Po to apie penketą metų aktyviai bendradarbiauau „Vorutoje“, kurį laiką redagavau Lietuvos blaivybės draugijos laikraštėlį „Baltų ainiai“.

Žurnalistika buvo didysis Jūsų gyvenimo siekis ar atsitiktinumas, taip susiklosčius aplinkybėms?

- Žurnalistika susidomėjau dar vidurinės mokyklos suole, rašiau įvairias informacijas į tuometinio Veisiejų rajono laikraštį. Gyvendamas Kaune, baigiau Visuomeninio liaudies universiteto (rodos, jis taip vadintas) Spaudos fakultetą, bendradarbiauau „Kauno tiesoje“, 1964 – 1969 m. buvau šio laikraščio neetatinių korespondentas. Priklausiau prie laikraščio veikusiai vadinamajai Jaunųjų rašytojų sekcijai, išspausdiniau vaizdelių, novelių...

Prisimename Jūsų dar 1978 m. išleistą gana populiarią įvairenybių knygą-žinyną,

„Genys margas, pasaulis dar margesnis“, Jūsų bene dešimt metų sudarinėtus kalendorius, skirtus užsienio lietuviams. Šįkart mus ypač domintų vėlesni Jūsų leidiniai.

Atsisakęs tiesioginio darbo redakcijoje, galėjau daugiau laiko skirti mane visą gyvenimą dominusiems savo krašto praeities tyrimams. 1998 m. parengiau spaudai Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio Juozo Mikelionio atsiminimus „Karan išėjo vyrai...“, 1999 m. – dar sovietmečių – 1956 – 1958 m. – užrašytų ir išaugotų dū-

kų partizanų dainų rinkinį „Išėjo ginti brangios tėvynės...“, 2000m. – iš Nepriklausomos Lietuvos, vokiečių okupacijos laikų spaudos surinkau ir parengiau spaudai buvusio Dainavos apygardos Šarūno rinktinės vado Benio Labėno-Kariūno (jį slėptuvėje nužudė KGB agentai K. Kubilinskas ir A. Skinkys) kūrybos rinkinį „Žygiuojanti tauta“, 2003 m. – knygą apie Leipalingio krašto 1918 – 1920 m. Lietuvos kariuomenės kūrėjus savanorius, jų kovas už Lietuvos nepriklausomybę „Sentėvių dvasia liepsnoti“, 2006 m. – knygą „Dzūkai“, skirtą iškiliams Leipalingio krašto bei platesnių apylinkių žmonėms. Nuo 1999 m. leidžiu „Leipalingio kalendorių“, kuriame esu pristatęs apie penkis šimtus įdomių savo gyvenimais, darbais to krašto žmonių, atvertęs ne vieną jau primirštos istorijos puslapį.

Kas dabar ant Jūsų darbo stalo?

Rengiu dešimtąjį „Leipalingio kalendorių“. Daug dokumentinės medžiagos esu sukaupęs plačios ir šakotos Kuckailių giminės 200 metų istorijai. Ankstesnių pėdsakų kol kas nesiseka aptikti. Nežiūrint to, manau, galėtų būti įdomi knyga. Vis dažniau susimąstau, jog reikia parengti išsamesnį leidinį apie Leipalingį bei buvusį jo valsčių, juo labiau kad medžiagos tam surinkęs užtektinai.

- Jūsų hobis, jeigu tokį turite?

Ne, ne, ne grybavimas, nors esu ir dzūkas. Kažkada buvau įnikęs į žvejybą. Šiaip jau tai – knygos, knygos ir dar kartą – knygos, kurių turiu surinkęs šešetą septynetą, o gal daugiau (kas ten jas suskaičiuos) tūkstančių egzempliorių kolekciją. Šalia to – spauda, ypač Nepriklausomos Lietuvos laikų ar ankstesnių metų. Mėgstu ją skaitinėti, ieškoti joje mane dominančių dalykų. Puikiai jaučiuosi sėdėdamas archyvuose ir vartydamas daug įdomios praeities slepiančias bylas.

Ačiū už turiningą pokalbį

Kalbėjosi Juozas VERČINKEVIČIUS

Juozas Kuckailis savo „knygyne“

Mirus dideliame mažlietuvių bičiuliui etninės kultūros žurnalo „Suvalkija“ vyriausiajam redaktoriui **Zeniui ŠILERIUI**, reiškiamo užuojautą šeimai ir artimiesiems.

„Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ rengimo grupė

Voruta Lietuvos istorijos dvisavaitinis laikraštis 9 771392 067018	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Tomas Baranauskas, dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, prof. dr. Arnoldas Piročkinas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, adv. Vytautas Zabiela, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė	Rėmėjai: Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Tautos fondas, JAV Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, (8 605) 19 302 El. paštas: voruta@voruta.lt Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: A. Adamkavičius, J. Varnauskas, A. Trečiokienė, A. Šumskas, D. Zacharevičienė, R. Zarembaitė, J. Vercinkevičius
© „Voruta“ 2005. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra II – Juozo Vercinkevičiaus leidyklos „Voruta“ (įmonės kodas LT281160790) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.		© „Voruta“, 2005. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. septynioliktą leidimo metai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 2 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, (8 605) 19 302 Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1000 egz.	